

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

ÄPPELTRÄDETS BESKURNA FORM

Trädets utseende utifrån den tryckta handboken
1852–2021

Sofia Ågaurdh

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot trädgårdens hantverk
2024, 180 hp
Grundnivå

Äppelträdets beskurna form Trädets utseende utifrån den tryckta handboken 1852–2021

Sofia Ågaurdh

Handledare: Joachim Löfgren
Bihandledare: Eva Gustavsson

Kandidatuppsats, 15 hp
Trädgårdens och Landskapsvårdens hantverk, inriktning trädgård 180hp

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 786 47 00
conservation@conservation.gu.se

Bachelor of Science in Conservation, with major in Garden and Landscape Crafts, 180 hec
Graduating thesis, 2024

By: Sofia Ågaurdh

Mentor: Joachim Löfgren, Eva Gustavsson

Titel in original language: Äppelträdets beskurna form,
trädets utseende utifrån den tryckta handboken 1852–2021

Language of text: Swedish

Number of pages: 58

**Titel: The pruned form of the apple tree,
the appearance of the tree based on the printed handbook 1852–2021**

Abstract

This bachelor's thesis is a study of the variation of basic forms given the Swedish apple trees. As a cultural custodian in gardening, my task is to see values in the green environment and manage them for the future. By mapping the basic forms of the apple tree based on the Swedish printed literature between 1852–2021, an inventory of names from the past has been collected. A total of 39 books have been treated where the main sections regarding pruning and fruit trees have been inventoried. The survey is limited to the detached apple tree with one breeding point.

The result shows that it is possible to understand and raise awareness of changes over time regarding form and can read out time layers in existing apple trees. The legibility of different forms is required and can thus serve as an orientation in the work to preserve the tree's basic form. The result also serves as a guide for period-typical design for cultural environments where planting is relevant.

Through a thematic analysis, the collected formulations have been able to be categorized into two main groups. These in turn have subgroups that include the various named forms. A total of 36 different names have previously been found. The survey shows that the understanding of the entire tree's design is required to carry out knowledge of the tree's components, stem height and pruned form. Together, the components form a final design of the apple tree at different times. These show as illustrations in an appendix.

Keywords: History of fruit trees, apple trees, pruned form, pruning, garden conservation

Förord

I undervisningen i termin fem på programmet Trädgårdens hantverk, var ett av studiemomenten beskärning av äldre äppelträd. Det utfördes i en privatträdgård på Kinnekulle med en fruktodling anlagd under 50-talet bestående av merparten äpple. Undervisningen pågick under tre dagar och innehöll konsultation, diskussion, utförande beskärning och avslutande diskussion med syftet att underhållsbeskära äldre äppelträd. Vi studenter arbetade i grupp och utförde uppgifterna på flertalet träd. I konsultation och diskussion blev det tydligt hur ett antal träd skiljde sig åt från övriga genom sin beskurna grundform. Vid diskussion med handledande lärare konstaterades tidslager att urskilja genom att beskåda trädens grundform. Vid anläggandet av äppelodlingen på 50-talet uppbyggnadsbeskars träden i så kallad kandelaberform för att vid senare inplantering på 80-talet vara beskurna i kronform. Detta av samma ägare vilket betyder att han har ändrat skötseln mellan inplanteringarna. Detta skapade en tanke hos mig som växte till att bli mitt uppsatsämne. Jag behövde ta reda på de olika grundformerna hos äppelträdet!

Tack till

De underbara vänner jag lärt känna under studieåren och som stöttat när vägen inte känts rak. Tack till mina handledare som gett stöd genom dessa snåriga, men ack så roliga veckor. Tack till min mamma som planterade intresset hos mig redan som liten. Och sist, mitt varmaste tack till min sambo och våra ungar, som blivit fler i antal under studietiden. Livet är en resa – och jag älskar den!

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Problemformulering och frågeställningar	13
1.3 Syfte	14
1.4 Målsättning	14
1.5 Forsknings- och kunskapsläge	14
1.6 Teoretisk ansats	16
1.7 Avgränsningar	17
1.8 Metod	17
1.9 Källmaterial och källkritik	19
2. Resultat	21
2.1. Grundstammens uppbyggnad och beståndsdelar.....	21
2.2 Stamträd eller formträd - kategorisering utifrån form.....	25
3. Analys och diskussion	43
3.1 Analys.....	43
3.2 Diskussion	49
3.3 Vidare forskning	51
3.4 Slutsats.....	51
4. Sammandrag	52
5. Källförteckning	54
6. Bilagor:	59

” Var och en som uppmärksamt vandrar igenom en modern fruktträdkola och betraktar de olikartade formträden med deras naturliga eller konstlade former, skall knappast undgå att förvåna sig. Vilka rika erfarenheter måste icke hava gjorts under århundradens lopp, vilken intim förtrogenhet med trädets natur och växtsätt måste inte trädgårdsodlaren tillägnat sig, innan han var i stånd att forma trädet som en plastisk massa i pyramid-, spalje- eller kordongform!”

Sonesson, 1927 s, 78.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

När jag funderade över grundformen av äppelträdet och mina studieår på programmet Kulturvård - trädgårdens hantverk, fann jag inga tydliga svar för vilka grundformer jag kan förväntas stöta på vid fruktträdbeskärning. I studiemomentet *trädbeskärning av äldre fruktträd* i termin fem, startades en diskussion med handledande lärare om äppelträdens beskurna form. Studieplatsen var en fruktträdgård på Kinnekulle och handledande lärare benämnde dagens studieobjekt för kandelaberform, en form där flertalet huvudgrenar utgick från tydliga grenvåningar. Diskussionen gjorde mig nyfiken på om jag kunde avläsa tidslager i trädets grundform. I den nutida litteraturen som behandlar beskärning, skrivs inte grundformerna ut under separata avsnitt som i äldre trädgårdshandböcker. Litteraturen hänvisar till att det primära med grundformen är att skapa en stabil och luftig kronform, där grenvåningarna helst ska fördelas längs med en genomgående stam för att skapa ett balanserat träd. Det talas sällan om varierande former. När jag som kulturvårdare beskär äppelträd i en kulturmiljö med syftet att hämta tillbaka trädets grundform, kan formen förstärkas om jag är medveten om de olika utföranden och den variation som grundformen kan uppstå i. Om formerna dessutom kan knytas till tidsperioder i historien kan detta ses som ytterligare ett verktyg i att uppskatta trädets ålder men också som ett underlag för utformning av ett ungt träd placerat i en historisk miljö. Där formspråket är svårsläst i avsaknad av strukturgivande grenar, kan beskärningshistoriken på befintliga äppelträd avläsas genom att undersöka tidigare snittytor. Det kan bidra i utredningen om vilken grundform trädet var menat att formas till.

Henrik Morin, trädgårdstekniker och tidigare utbildare för certifierad fruktträdbeskärning, talar i en instruktionsvideo av Hantverkslaboratoriet om synligheten av olika beskärningsnivåer i fruktträd och hur de oftast ger upphov till nya grenvåningar vid ny tillväxt. De nya grenvåningarna kan vid eftersatt underhåll leda till en förlorad form. Han betonar det självklara i att underhållsbeskära äppelträdet till dess grundform.¹ Grundformen är den tänkta form trädet formas till genom uppbyggnadsbeskärning och är en stegvis process under trädets första år. Men hur ser då grundformen ut och varierar den? I detta examensarbete undersöks hur äppelträdets grundformer förändrats över tid, från mitten av 1800-talet till idag. Studien bygger på handböcker utgivna 1852–2021.

1.1.1 Äpplet i Sverige

Sverige är väl lämpat för odling av äpple. I vårt klimat skapas perfekta möjligheter för frukten att utvecklas långsamt vilket ger ett smakrikare äpple än de som odlas i varmare länder. Med den lägre temperaturen hålls även många skadegörare borta och besparar oss miljögiftiga bekämpningsmetoder vilket möjliggör en hållbar fruktproduktion². Äpple kom under 1800-talet att bli det mest odlade fruktslaget. Vid 1800-talets mitt finns fruktodling oftast på herrgårdar och prästgårdar där det ofta fanns en egen plantskola som genererade träd och försäljning av överskottet frukt. Äppelträden hade börjat sprida sig hos allmogen som odlade främst för hushållningsbehov. Det utgjorde även en bisyssla för jordbrukaren som genom

¹ Hantverkslaboratoriet 2023, instruktionsfilm med Henrik Morin. *Genomgång inför beskärning*.

<https://www.youtube.com/watch?v=n51DjYnrOyo&list=PLGXWopI5JuwmcTx2zKZsHcyWEud60EOUR&index=6>

² Görel Kristina Näslund 2000, *Äppelbok* s. 8–9.

försäljning av överskottet frukt, spred sina risker. De som troligen saknade fruktträd var torparna. De odlade i huvudsak köksväxter och enstaka suraplar som foder vid den här tiden. För landsbygden kom spridningen av fruktträd främst genom prästerna som försåg kyrkans medlemmar med olika sorters äppelträd. Den som inte hade ekonomisk möjlighet att införskaffa ett fruktträd genom en trädskola, kunde i upplysningssyfte kring hushållning, skänkas ett äppelträd av bygdens präst.³

Vid sekelskiftet 1900 grundades Hushållningssällskapen som uppmuntrade och möjliggjorde odling för allmogen, detta genom ekonomiska medel till utbildning och gratis plantor och fröer. Hushållningssällskapen hade avlönade och resande länsträdgårdsmästare från 1850-talet som undervisade befolkningen i trädgårdsarbetet. Antalet länsträdgårdsmästare ökade under andra delen av 1800-talet, däribland fanns välkända Daniel Müller i Stockholm. Genom att uppmuntra befolkningen till odling skulle importen av äpplen minska. Inger Olausson, hortonom och hortikultur- och agrarhistoriker, beskriver hur detta ger upphov till en kvalitetsbestämning av frukt, då den ökande importen skapade en svårare marknad för svenska odlare.⁴ Trots insatserna lyckades främst herrgårdarna med ett bättre resultat i uppskalning av antal fruktträd. Det borgerliga samhället upprättade flera trädgårdsföreningar under 1800-talet, däribland Svenska Trädgårdsföreningen. Genom den centrala placeringen på Drottninggatan i Stockholm, nådde de ut till flera samhällsklasser och kunde inspirera och utbilda i ämnet. Mot slutet av 1800-talet uppkommer de första villaområdena med tillhörande mindre trädgård, vilket skapar fler möjligheter till odling av äpple.⁵

Kristina Görel Näslund, författare, journalist, psykolog, medicine doktor och utgivare av flertalet fackböcker inom pomologi, ger en bild av hur befolkningen på landet inte kom till skott med äppelodlingen under 1800-talets början. Detta grundade sig på bristande framtidstro och otålighet. De extrema vintrarna 1709–1710 tagit många fruktträd och antalet äppelträd i landet var få. De minskades även av det utökade odlandet av tobak, där fruktträden fick stå tillbaka i bland annat fruktträdstäta Skåne. I norra Sverige var det dock annorlunda. Där gavs den första skörden av äpple först 1771 och det fanns få fruktträd i den här delen av landet. Men genom en insats av Holmsunds socken i Umeå ändrade saken. 3000 fruktträd planterades år 1945 och visade möjligheten till fruktodling i ett kallare klimat.⁶

Anders Lundström, trädgårdsmästare vid Bergianska Trädgården beskriver 1833 att frukt är ovanligt förekommande för de flesta på landsbygden. Han ville att allmogen skulle började odla egen frukt, då skulle få ta del av äpplets många fördelar. Detta gjorde att Svenska Trädgårdsföreningen delade ut Lundströms trädgårdshandbok som behandlar bl.a. fruktodling. Även gratis fruktträd delades ut, ca 40 000st mellan 1848–1910. I slutet av 1800-talet ansågs odlingsråden kring fruktodling föråldrad och Sveriges Pomologiska förening startade år 1900, med medlemmar som strömmade in. Syftet var att främja odlingen av äpple för *alla* och fruktträden skulle inte bara ge mat, de gav dessutom estetiska värden till landets bostäder. Genom statsbidrag kunde föreningen undervisa och rådgöra för äpplets egenskaper.⁷

Ängsfruktodling

Från slutet av 1800-talet till 1940-talet var ängsfruktodling den vanligaste formen för större odling i Skåne. Genom att ympa ädelriset högt på vildstammar, som var uppkomna spontant i

³ Åsa Klintborg Ahlklo 2023, *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal* s. 34–38.

⁴ Klintborg Ahlklo 2023, s. 352.

⁵ Klintborg Ahlklo 2023, s 71–73, 86.

⁶ Näslund 2000, s. 28–29, 34–35.

⁷ Näslund 2000, s. 31–32.

ängen, skapades stora fruktträd som bar frukten högt dit korna inte nådde. Nya plantor grodde i marken genom klövarnas bearbetning och platserna fick ett säreget uttryck med äppelträd oregebundet placerade på höga stammar i ängsmark.⁸

Fruktalléer

Äppelléer började planteras i Sverige vid mitten av 1800-talet och var en flerhundraårig tradition från Tyskland. Längs med vägar såg man möjligheten att placera ut sin fruktodling som skulle ge en god inkomst. Befolkningen var delad kring förslaget, träden behöver vaktas mot sin mognadstid och ädellövträd skuggade bättre och ansågs även vackrare. Hushållningssällskapet och länsträdgårdsmästarna uppmuntrade förslaget och gav råd i uppförandet av fruktalléer längs vägarna. Genomslaget blev dock aldrig så stort som somliga önskade och från 1920-talet minskar intresset att uppföra nya fruktalléer i landet.⁹

Vidare under 1900-talet

Under 1900-talets första hälft ökar äppelträden både i betydelse och i antal hos allmänheten. Villa- och trädgårdsstäder byggs upp och egnahemsrörelsen med tillhörande trädgårdstomter tar fart i landet.¹⁰ Krigstider skapade oro och för att säkra upp mat och vitaminbehovet skulle familjer odla för husbehov, med vinterfrukt att konsumera under vinterhalvåret. En stor tillgång var alla de fruktträd som planterats längs Statens Järnvägar sedan mitten av 1800-talet och spred fruktträd vidare till banvaktstugor och dess anställda.¹¹ Trädgårdsråd och inspiration började förmedlas genom handböcker, radio och tidningar en bit in på 1900-talet och uppmuntrade till en estetiskt tilltalande trädgård med hjälp av den nya yrkeskåren trädgårdsarkitekter. Under vintrarna 1939–1941 förlorades många fruktträd på grund av kylan¹² och trädgårdarna kunde nu formas om med en öppnare yta för rekreation, vilket stämmer överens med funktionalismen i samhället.¹³ De kalla vintrarna skapade ett behov av hårdigare fruktträd och leder till statlig finansiering av växtförädling på institutionen Balsgård utanför Kristianstad. Föreningen för växtförädling av fruktträd¹⁴ kom att ha stor betydelse i framtagandet av nya sorters äpple i Sverige¹⁵ och har tagit fram bla starkväxande grundstammen A2 som är den mest använda grundstammen i Sverige sedan dess introduktion.¹⁶ Med stigande markpriser krymper tomtstorleken till villorna och högkonjunkturen efter kriget skapar möjlighet att handla hushållets varor i butik. Äppelträdet sjunker därmed i betydelse med dess huvudsakliga syfte för hushållsbehov. Träden tillskrivs nu andra värden, något som syns i de nya hobbyböckerna som släpps för den större massan från 50-talet. Dessa böcker håller i sig till idag och trädgård är troligen nu det största fritidsintresset i Sverige.¹⁷

---

⁸ Näslund 2000, s. 48–50.

⁹ Näslund 2000, s. 52–55.

¹⁰ Klintborg Ahlklo 2023, s. 140.

¹¹ Näslund 2000, s. 64.

¹² SLU 2022. Historien om Balsgård. Sveriges Lantbruksuniversitets hemsida. Balsgårds historia. Besökt 2024-04-03. <https://www.slu.se/institutioner/vaxtforadling/Forskning/vaxtforadling-hortikultur/balsgards-historia/>

¹³ Klintborg Ahlklo 2023, s. 150–151.

¹⁴ SLU 2022. Historien om Balsgård.

¹⁵ Klintborg Ahlklo 2023, s. 238.

¹⁶ Wexthuset 2024. Hemsida. Grundstammar till äppelträd. <https://www.wexthuset.com/fakta-och-rad/skotselrad-om-vaxter-i-kruka-och-tradgard/beskrivningar-odling-skotsel-bar-och-frukter/valj-ratt-grundstam-till-appeltradet>

¹⁷ Klintborg Ahlklo 2023, s. 170–172, 203.

1.1.2 Trädgårdsmästarna från förr

Hortonom och doktor i agronomi, Åsa Ahrland, har i sin avhandling om 1700-talets trädgårdsmästare och gett förförståelse vart trädgårdssverige står där min undersökning tar vid år 1852. Trädgårdsmästaren som under 1700-talet alltid var en man, skolades oftast av sin far som tillika var trädgårdsmästare och kunde genom sin arbetsplats på högre ståndort ges möjligheten att skickas på utlandspraktik. Det var ett lärlingssystem där praktik utfördes på flera arbetsplatser under minst fem år som trädgårdsdräng för att kunna titulera sig gesäll.¹⁸ Med vetenskapsakademiens uppkomst under 1700-talet och Carl von Linnés botaniska system, kunde även trädgårdsmästarens teoretiska kunskaper visa prov inom trädgårdsvetenskapen. Den första organiserade undervisningen inom trädgård i Sverige var Bergianska trädgårdsskolan i Stockholm 1791, där bland annat odling av fruktträd var huvudmålen. Trädgårdsmästaren Anders Lundström började undervisa på skolan 1822 och ses enligt Ahrland som den främsta av sin tid och hade stor betydelse för skolans framgång. Lundström undervisade som oftast sex lärlingar per år och släppte sin första handbok 1830 som belönades med vetenskapsakademiens guldmedalj.¹⁹

1.1.3 Uppbyggnadsbeskrining och underhållsbeskrining -- trädets början till grundform

Den betydande beskriningen för trädets grundform utförs under den så kallade uppbyggnadsbeskriningen som pågår under trädets första fem till tio år, beroende på val av grundstam.²⁰ Syftet är att genom årlig strategisk beskrining, uppnå önskad form av trädets grundstam, sortval och växtmaterial skapar olika förutsättningar och möjligheter att uppnå önskad storlek, form och fruktsättning av ett träd.²¹ Med uppföljande beskriningsåtgärder kan reglering mellan generativ och vegetativ tillväxt tillämpas och skapa förutsättningar för målsättning med trädets.

Det finns olika önskemål för äppelträden utifrån deras syfte. Ibrahim Tahir, forskande doktor på Sveriges lantbruksuniversitet inom växtodling, beskriver i sin avhandling inriktad på fruktodling åtgärder utifrån maximerad fruktsättning och skörd. Beskriningsåtgärder innefattar toppning, inkortning, grengallring, lättare beskrining, måttlig beskrining, radikal beskrining, rotbeskrining, ringbarkning och barkbeskrining.²² I motsatt riktning finns ett nytt behov i privatträdgårdar där Linnéa Holmqvists examensarbete undersöker möjligheten att minska skötselåtgärder för äppelträd genom beskrining.²³ Gemensamt för beskriningsåtgärder är syftet att reglera den generativa och vegetativa tillväxten av trädets och understötts av sin grundform, resultatet av en medveten uppbyggnadsbeskrining.

1.1.4 Kvalitetsregler för plantskoleväxter

I samband med att Sverige gick med i EU 1995 minskades de statliga reglerna för produktion av plantskoleväxter. För att fånga upp det arbete som pågått i Sverige sedan 80-talet med kvalitetssäkring, skapades ett regelverk med en omarbetning av de dåvarande statliga kvalitetsreglerna. Resultatet blev en sammanställning med kvalitetskrav för plantskoleväxter

¹⁸ Åsa Ahrland 2006, *Den osynliga handen: trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige* s. 205–207.

¹⁹ Ahrland 2006, s. 219–225.

²⁰ Riksorganisationen Svensk Trädgård 2022. *Beskrining av fruktträd*, Faktablad nr. 35 https://svenskttradgard.se/media/vdgl1wd3/35_besk%C3%A4ra_fruktr%C3%A4d.pdf

²¹ Ibrahim Tahir 2014, *Fruktodling och efterskördbehandling* s. 95–95.

²² Tahir 2014, s. 86–90.

²³ Maja Holmqvist 2013. *Beskrining av äppelträd. Hur beskrining påverkar skörd och skötselbehov*. Examensarbete.

<https://hig.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A680905&dswid=-5748>

för att säkerställa kvaliteten med en garanti om ett friskt växtmaterial med god etableringsförmåga. Ungplantor för vidare uppdrivning i plantskola, omfattas inte av regelverket, exempelvis ettåriga fruktspön.

Kvalitetskrav för äpple, *Malus domestica*, innebär att samtliga äppelträd ska vara förädlade på klonstam, med undantag för högstam där trädet även kan omfattas av fröstamsunderlag. Träden ska vara minst två år och säljs i tio kvaliteter. *Stamträd* har en stamhöjd på minst 60cm med ett välutvecklat toppskott och minst tre sidogrenar i lämplig riktning. *Svagväxande stamträd* är förädlad på svagväxande grundstam och har en stamhöjd på minst 40cm med samma uppbyggnad som stamträd. *Högstam* har stamhöjd på minst 160cm och med en välformad krona. Kvaliteterna *Omplanterade fruktträd 3-4år* och *Omplanterade fruktträd 5-6år*, ska vara omplanterade minst tre gånger och fackmannamässigt beskurna. *Buskform av fruktträd* har minst 25cm stamhöjd med minst tre kraftiga och välriktade huvudgrenar. *Spaljéträd* har en stamhöjd mellan 30-40cm och med uppbundna sidogrenar. *Pelarträd* har en totalhöjd om 70cm. *Kordongträd* och *Familjéträd* omfattas inte av undersökningen.²⁴

1.2 Problemformulering och frågeställningar

Fruktbärande trädets status har ändrats över tid i takt med att dess primära syfte som resurs har ändrats. Syftet med träden har varit att ge frukt till konsumtion men i takt med import och ett modernare liv har behovet av fruktträd minskat. Äpple kom under 1800-talet att bli det mest odlade fruktslaget, har många träd förlorat sin plats i trädgården eller försummats av utebliven skötsel. Sedan motorsågens införande på 50-talet har många av trädgårdarnas träd fått en radikal beskärning med ett borttaget formspråk och röta i stamdelar som resultat.²⁵ Genom att kartlägga vilka former äppelträdet kan ha formats till under vald tidsperiod, kan en förståelse för dess form uppnås och hänsyn kan tas vid beskärning. Jag har inte funnit någon samlad dokumentation av äppelträdet under den valda tidsperioden, vilket tyder på att här finns en kunskapslucka att fylla. En sådan dokumentation skulle kunna hjälpa den som beskär ett äppelträd till att bevara och framhäva trädets grundform.

Frågeställningar:

Vilka beskärningsstilar för äppelträd nämns i svensk trädgårdslitteratur mellan åren 1852–2021?

Kan samband utläsas mellan formerna och går de olika beskärningsstilarna att ställa i kronologisk ordning?

Vilka trädformer kan finnas kvar idag från de år de förespråkats?

---

²⁴ Maja Persson (red.)2019, *Kvalitetsregler för plantskoleväxter*.

<https://www.lrf.se/sok/?query=kvalitetsregler> s. 6–7, 80–83.

²⁵ Morin 2023, *Vård och beskärning av träd i äldre fruktträdgårdar* s.16.

<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/79192/Frukttr%c3%a4d%20dubbelsidig%202023.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka beskärningsstilar som omnämns i litteraturen mellan åren 1852–2021 vad gäller äppelträdens uppbyggnadsform och grundform. Genom att ställa de olika stilarna i kronologisk ordning för att avläsa hur beskärningen av äppelträdet beskrivs över tid, kan en sammanställning vara möjlig. Med en överblick av de historiska formerna, kan uppsatsen fungera som ett underlag vid nyplantering i historiska miljöer och för den som önskar beskära ett äppelträd i tidstypisk form. Det kommer även att ge vägledning i att kunna se befintliga äppelträds grundformer.

1.4 Målsättning

Examensarbetets resultat kan fungera som ett hjälpmedel i bedömning och undersökning av ett äppelträds grundform. Det kan även fungera som undervisningsmaterial vid trädbeskärning som hjälp att tyda formen av befintliga äppelträd och ge en överblick av variationen av former genom svensk historia. Liksom intresset för byggnadsvård och dess detaljer, är intresset även ökande inom trädgård. Sammanställningen kan fungera som underlag till en framtida katalog över olika tiders former på äppelträd för den som önskar plantera ett äppelträd och forma det tidstypiskt till den miljö som trädet är placerat i.

1.5 Forsknings- och kunskapsläge

1.5.1 Trädgårdsboken som text

Andreas Nord, docent i nordiska språk, undersöker i sin avhandling *Trädgårdsboken som text 1643–2005*, trädgårdshandböcker mellan åren 1643–2005. I min undersökning är det intressant att ta del av både hans resultat och diskussion där han undersöker handböckernas förmedlande ton genom historien och den litteraturlista som utgör avhandlingens material för åren 1800–2005.²⁶ Nords avhandling visar att trädgårdshandböckerna har förändrat sin förmedling över tid. Det är först under 1800-talet litteraturen vänder sig till allmogen. Nord diskuterar i sin avhandling att handböckerna endast varit till de privilegierade i samhället och trädgårdsmästarna själva. Han nämner hur böckernas förmedling ändras under 1900-talet, där den breddas och tillgängliggörs till alla. Böckerna delas dock upp mot professionella och hobby från den här tiden. Detta kan tänkas ge möjlighet till de influerande böcker som ökar i antal under senare 1900–2000, där det inte endast är trädgårdsmästare som författar böckerna. De tidigare handböckerna är skrivna som Nord benämner, ”författarrösten framträder som en stark kunskapsauktoritet”²⁷, vilket ger en känsla av att det som sägs är mer korrekt och ger inte utrymme för egen tolkning. Tonen skiftas därmed över tid i de moderna handböckerna samtidigt som detaljerande förklaringar och angivelser faller bort. Något som kan saknas för en större förståelse i handledningen av ett hantverk.

Det är anmärkningsvärt att bland de handböcker som undersökts i denna studie är samtliga skrivna av män fram till millennieskiftet, medan samtliga därefter är skrivna av kvinnor. I Nords avhandling skriver han att karaktären av böckerna har förändrats över tid, de blir

---

²⁶ Andreas Nord 2008. *Trädgårdsboken som text 1643–2005*.

²⁷ Nord 2008, s. 232.

alltmer inspirerande framför lärande, i takt med tidens utveckling.²⁸ Fram till slutet av 1800-talet är trädgårdsmästaren en man och det är först från sekelskiftet 1900 som kvinnor kan arbeta under samma titel. Ändå är det få kvinnor som ger ut handböcker i trädgårdsskötsel, för att sedan göra en helomvändning till millennieskiftet, där det plötsligt blir många kvinnliga författare.

1.5.2 Frukträdskultur

Som ett resultat av projektet *Kunskap som växer: Verktyg för dokumentation och kunskapsspridning inom gröna kulturmiljöer 2020–2023* av Hantverkslaboratoriet, har Henrik Morin författat *Vård och beskärning av träd i äldre frukträdgårdar*, som är ett handledande häfte om fruktträd i äldre miljöer. Skriften tillsammans med inspelade videos publicerade på Youtube, riktar sig till de som äger och förvaltar äldre fruktträd med ett kunskapsunderlag som förmedlar ett förhållningssätt som efterlysts för den typ av kulturmiljö. Frukträdskulturen beskrivs som ett allmänt stort intresse och skriften är aktuell för samtliga som äger ett fruktträd.²⁹

1.5.3 Äppelträdets status i dag

Beskärning av fruktträd har undersökts i flertalet studentuppsatser. Flera av dem behandlar specifika former, däribland *Hur man spaljerar kärnfrukt från spö till spaljéträd*³⁰, *Lepagehäck- Sortval, plantering och beskärning*³¹ och *De krypande frukträden*³². En önskan om minskad skötsel i dagens trädgårdar har gett upphov till andra inriktningar i ämnet och undersöker beskärningsinsatser med syftet att minska den bemödande skörden i *Beskärning av äppelträd- Hur beskärning påverkar skörd och skötselbehov*³³. Frukträdens betydelse som producent har därmed ändrats men träden behöver inte hotas utav fällning, de kan uppfylla andra värden hos den ägare som inte önskar frukt. Argument för bevarandet av fruktträd i trädgården synliggör äppelträden som en värdeskatt bestående av biologiska, kulturella, estetiska, personliga pedagogiska och ekonomiska värden. Faktabladet för ekologisk odling tar upp fler användningsområden för den som önskar annat syfte av äppelträdet, till exempel som insynsskydd och klätterupplevelse.³⁴ Och finns det något mer svårslaget än en fikastund under blommande äppelträd en varm dag i maj?

1.5.4 Forskning kopplat till fruktträdsodling

Forskning som behandlar äppelträdets grundformer är Ibrahim Tahirs sammanställning av fruktodlingsmetoder i *Fruktodling och eftersköldsbehandling*, där syftet är att stimulera den svenska fruktproduktionen.³⁵ och tar med i sin avhandling flera intressanta teoretiska fakta om trädets form. Även om mitt arbete behandlar litteratur som är utgiven till den bredare folkmassan och inte yrkesodling, har litteraturen under perioder uppmanat till fruktodling för husbehov, som varit det huvudsakliga syftet att inneha fruktträd. Den moderna fruktodlingen

---

²⁸ Nord 2008, s. 235–236.

²⁹ Morin 2023.

³⁰ Linnéa Horgby 2012. *Hur man spaljerar kärnfrukt från spö till spaljéträd - ett undervisningsmaterial med processkisser*. Kandidatuppsats. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/33056?show=full>

³¹ Jasmine Waara 2019. *Lepagehäck Sortval, plantering och beskärning*. Examensarbete. <https://www.tradgardstrollet.se/2023/04/11/gora-lepagehack/>

³² Emma Grönlund 2022. *De krypande frukträden - en historisk undersökning av odlingsmetoderna för krypande fruktträd under 1940-, 50-, och 60-talet*. Kandidatuppsats. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/71706>

³³ Holmqvist 2013. Examensarbete, Högskolan i Gävle.

³⁴ Riksorganisationen Svensk Trädgård 2022. *Beskärning av fruktträd*, Faktablad nr. 35

³⁵ Tahir 2014.

beskurna form har även den ursprung i tidigare förmedlade former visar undersökningen, vilket gör det intressant att behandla Tahirs avhandling i undersökningen.

1.6 Teoretisk ansats

Undersökningen har utförts med utgångspunkt i kulturvårdens förhållningssätt i skötseln av en plats. Genom att öka förståelsen för miljöns beståndsdelar, skapas ett analysverktyg att applicera som hjälp för att utläsa tidslager och restaureringsalternativ av ett äppelträd. Detta gör att det finns fler aspekter utöver sortval för äppelträd för att närma sig autenticitet i kulturmiljö. Undersökningen tar ansats ur NARA-dokumentets³⁶ värderingar och beskrivning av autenticitet. Min förhoppning är att undersökningens resultat ska kunna bidra till kunskapen om äppelträdens historiska utformning. Samlat förhåller jag mig även till mina egna kunskaper och erfarenheter i ämnet trädgårdshistoria och beskärning.

1.6.1 Centrala begrepp

A2 svenskt framtagen grundstam för äpple med starkväxande karaktär.

Diploida sorter är de flesta äppelsorter och har 34 kromosomer vilket gör dem till goda pollenleverantörer. Motsatsen är triploida med 51 kromosomer med dåligt pollenanlag.

Äppelblomman är intersteril vilket menas att den inte kan pollineras av egen sort utan är beroende av pollen från en annan äppelsort.³⁷

Doucín svagvuxen klonstam för äpple.³⁸

Frösådd förökning av växter genom sådd av frö eller kärna. I denna undersökning utgörs frösådd av odlat äpple, *Malus domestica*, eller vildäpple, *Malus sylvestris*.

Förädlingspunkt den punkt där två sorter förenats genom ympning eller ockulering.

Generativ tillväxt med fruktanlag.

Vegetativ tillväxt med grönmassa.

Johannis svagvuxen klonstam för äpple.

Klonstam är grundstam som förökats vegetativt och bibehåller sin genetiska uppsättning.

Kordong är en odlingsform av träd som utgörs av en enda rak huvudgren. Kan ställas i olika vinklar och planteras tätt. Även kallat snörträd.³⁹

Kärnstam syftar ädlare äppelsorters kärnor.

Ockulering är benämningen på den förening mellan två sorter där en knopp av tilltänkt sort opereras in på en grundstam. Följande år utvecklas ett skott från knoppen som kan påbörjas uppbyggnad till ett förädlat äppelträd.

Paradis mycket svagvuxen klonstam för äpple. Benämns under perioder E. M. IX.⁴⁰

Spp. används vid utskrivandet av växtens vetenskapliga namn och står för *subspeices*, underarter och skrivs ut där arten presenteras som hel grupp.

Telning rotskott som ämnas användas som stickling.

Trädspiegel är marken under trädets krona.

Vildstam är äppelträd uppkomna ur vildäppelkärnor, spontant eller odlat.

Ympning benämns den förening mellan två träddeklar där genom snittade ytor förs samman till en beståndsdel.

Ädelris är den sort som förädlas in på ett befintligt träd eller grundstam.

---

³⁶ ICOMOS 2012. NARA-dokumentet om autenticitet (1994). <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>

³⁷ Näslund 2000, s. 168–169.

³⁸ Carl G Dahl 1948, *Beskärning av fruktträd och bärbuskar* s. 144.

³⁹ Dahl 1948, s. 145–146.

⁴⁰ Dahl 1948, s. 146.

1.7 Avgränsningar

Undersökningen avser att samla in *benämningar* på olika beskärningsformer av äppelträd i svensk litteratur som är utgiven under åren 1852–2021. Vald tidsperiod baseras på utgåvorna av handböcker. Enligt min förundersökning i ämnet, är första trädgårdshandboken riktad till en bredare målgrupp utgiven av Anders Lundström 1852⁴¹. Den senast utgivna handboken inom ämnet beskärning är skriven av Eva Robild & Georg Grundsten 2021⁴². Dessa två utgåvor har givit tidsramen för undersökningen. Undersökningen omfattar det fristående äppelträdet och tar därför inte med de former som är i behov av stöttning i sin slutgiltiga form, exempelvis spaljéform mot vägg. Genom tiderna har formbeskärning av äppelträdet beskrivits av flera arter av *Malus spp.* men denna uppsats avser endast *Malus domestica* med undantag för *Pyrus malus* som var benämningen för *M. domestica* under delar av 1800-talet.

Beskärningskonsten visar inga gränser vad gäller variation i form och inympning av sorter vilket avgränsar detta arbete till de former som inkluderar endast *en* inympning av ädelris. Det friväxande äppelträdet utan ympning kommer därför också att lämnas utanför undersökningen. Undersökningen speglar därmed hortikultur och hantverk över tid i Sverige, gällande det fristående äppelträdet.

Då det finns en oöverskådlig mängd hänvisningar kring trädgårdsskötsel och beskärning är detta arbete avgränsat till att undersöka benämningar i ett antal tryckta handböcker. Det innebär att andra typer av media som tidningar, hemsidor, podcast och bloggar lämnas utanför. Detta gäller även anvisningar som är handskrivna som kan vara aktuella i äldre litteratur. En stor mängd relevant litteratur finns att tillgå genom Kungliga biblioteket, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien och Sveriges lantbruksuniversitets biblioteksdata men som utlämnats i detta arbete av tillgänglighetsskäl. Den gedigna mängd trädgårdslitteratur som publicerats från början av 1900-talet och med en ökande mängd av medietyper som tidskrifter, medlemstidningar, tv-program bloggar, Facebook och hemsidor, finns ett oöverskådligt material att behandla vad gäller utgåvor i ämnet. Därför har detta arbete avgränsats till att undersöka publicerad trädgårdslitteratur i form av instruktions- och handböcker mellan åren 1852–2021. För att synliggöra de källor som använts presenteras en bibliografiska data över material i bilaga 2.

Arbetet tar endast upp benämnda former och går inte in på vidare beskärning som underhållsbeskärning, beskärningens utförande, skötselanvisningar eller sortval av äppelträd. Då fruktodlingen förändrats över tid mot kommersiell produktionsodling kommer dessa former ej behandlas i undersökningen då den moderna fruktodlingen ej innehåller fristående fruktträd som historiskt tidigare.⁴³ I de fall en form av äppelträd visats som foto eller illustration utan tryckt förklaring, lämnas dessa utanför undersökningen.

1.8 Metod

Denna uppsats har genom en historisk litteraturstudie, inventerat beskärningsstilarnas omnämnande i trädgårdsböcker som behandlar ämnet "*beskärning av fruktträd*" i svensk,

---

⁴¹ Anders Lundström 1852, *Handbok i trädgårds-skötseln. 4., omarb.*

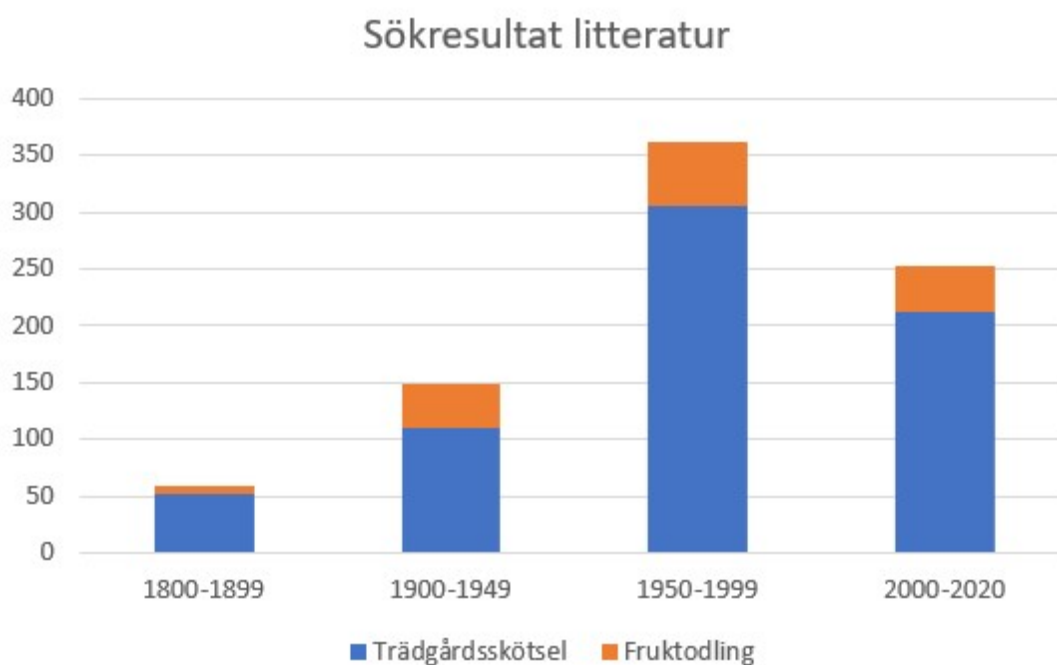
⁴² Eva Robild & Georg Grundsten 2021. *Konsten att beskära: träd och buskar.*

⁴³ Tahir 2014, s. 94.

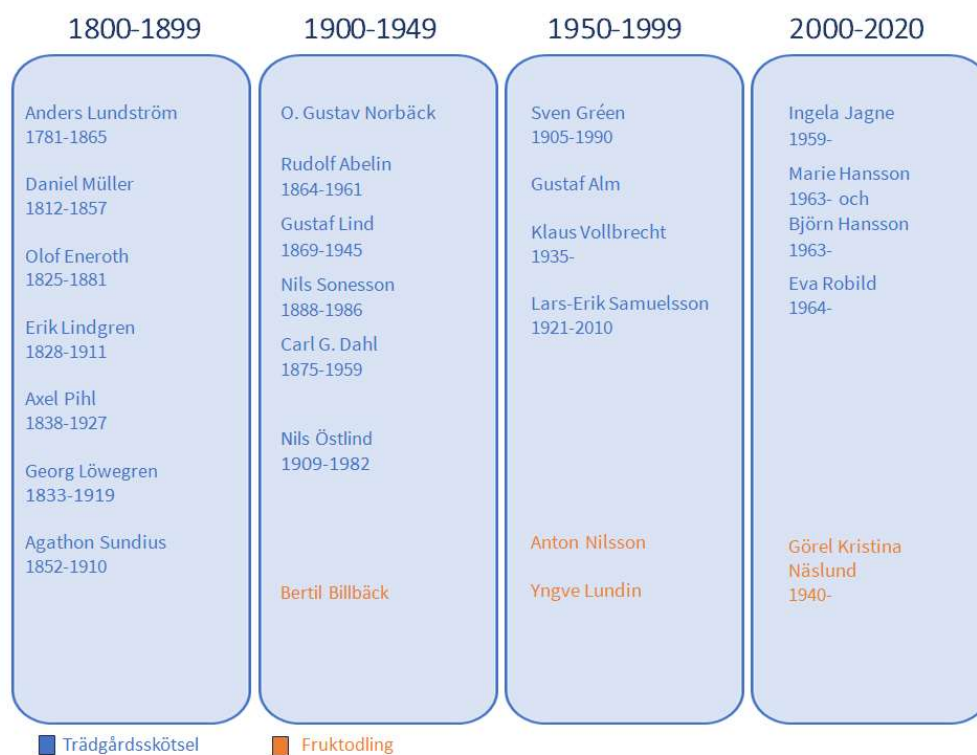
utgiven litteratur mellan åren 1852–2021. Utgångspunkten har varit litteratursökning genom Göteborgs universitetsbiblioteks databas samt universitetsbiblioteket i Mariestad. Kompletterande litteratur från Värmlands bibliotekskatalog har använts. Fördelningen av antalet sökträffar för valda ämnesord presenteras i figur 1.

Mängden litteratur skiljer sig stort mellan tidsperioderna och har gett upphov till en indelning i tidsperioder för struktur i arbetet. I vardera indelningen har flera tongivande författare inom ämnet valts och de valda publiceringar som tagits med i undersökningen kan ses som stickprov av historien. I varje tidsperiod har författare av litteraturen valts ut baserat på yrkestitel och sökresultat i ämnesorden: trädgårdsskötsel och fruktodling. Fördelning av valda författare till undersökningen visas i figur 2.

I början av mitt arbete undersöktes ytligt olika sökvägar för att finna historiska beskrivningsstilar i en förstudie. För att strukturera och sortera de olika benämningarna genomfördes en tematisk analys som resulterade i en kategorisering med huvudgrupp, undergrupp och tillhörande utskrivna benämningar. Genom en formanalys av de utskrivna formerna tillsammans med rekommenderad höjd och trädets underlag, har ett resultat varit möjligt att illustrera, se bilaga 1.

Figur 1. Fördelning av sökresultat av litteratur baserat på sökning med ämnesord "trädgårdsskötsel" och "fruktodling" i Göteborgs universitetsbiblioteks databas.

Figur 2 Valda författare av den litteratur som undersökningen baseras på, indelat i fyra tidsperioder för struktur. Beroende på ämnesord i sökning, dominerar olika författare inom ämnet.

1.9 Källmaterial och källkritik

Beskärningsformer för fristående äppelträd har beskrivits av ansedda trädgårdsmästare och trädgårdsprofiler i undersökningens tidsperiod. Då flera av författarna utgivit flertalet utgåvor har endast vissa verk valts av vardera författaren då den totala mängden litteratur inte ryms inom tidsramen för detta arbete. I takt med åren har antalet författare och inspiratörer blivit fler, vilket resulterat i ett större utbud av trädgårdslitteratur från slutet av 1800-talet. Att sovra i den mängd litteratur som utgivits under vald tidsperiod har inte varit lätt då innehållet av litteraturen ändrats över tid. Även författarna har ändrats över tid i den mening om vem som har gett ut vad. På 1800-talets var det få utgivare av trädgårdslitteratur som regel var trädgårdsmästare. Över tid sker en succesiv ökning av utgivare med varierande bakgrund.⁴⁴ Då antalet litteraturmängd skiljer sig stort mellan tidsperioderna, har en indelning i tidsperioder av litteraturen gjorts för struktur i arbetet. I vardera indelningen har flera tongivande författare inom ämnet valts och de valda publiceringar som tagits med i undersökningen kan ses som stickprov av historien. Därför kan denna uppsats ej betraktas som fullständig i ämnet. I varje tidsperiod har författare av litteraturen valts ut baserat på yrkestitel och sökresultat visat i figur 2.

⁴⁴ Nord 2008, s. 231–233.

Benämningen av olika beskärningsformer har främst tagits med ur de kapitel som avser just beskärning och uppdrivning av fruktträd. Detta innebär att arbetet kan innehålla brister med förbisedda former i andra delar av vardera litteraturen.

Ämnet beskärning är stort och underkategorin i ämnet *beskärningsformer av fruktträd* kan behandlas som generella. I många fall beskrivs inte närmare vilken typ av fruktträd som rekommenderats specifik form. Detta ska tas med i beaktning av sammanställningen att vissa former inte rekommenderats för just *M. domestica*, utan tagits upp som en beskärningsform för fruktträd som grupp. Formbeskärning rekommenderad till specifikt annat fruktslag än äpple, behandlas inte i detta arbete.

Resultatet representerar endast beskärningsformernas *skrivna* form och kan ej redogöra för den utsträckning formerna har praktiserats. Det gör att underökningen blir en texthistorisk inventering, vilket inte hör till mitt kunskapsområde. Det ska framhållas att jag är medveten om de brister detta kan innebära. Vad gäller förkunskap i undersökningens ämne, har jag med mig snart tre års högskolestudier i ämnet Trädgårdens hantverk, kulturvård. Under åren har jag studerat och praktiserat historiska hantverket knutet till trädgård och tillsammans med studier i metodik och inläsning av hantverkskunskap, både som utövare och mottagare, kan jag förhålla mig till beskrivningen av beskärningsformerna av litteraturen på ett analytiskt och kritiskt sätt. Det ger mig en god insikt i bedömningen av vad litteraturen har förmedlat över tid.

2. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet av undersökningen. Genom att observera hur äppelträdets beskurna form benämns har en tematisk analys av resultatet varit nödvändig för att skapa struktur och läsbarhet, se figur 3. Den tematiska analysen har inkluderat de benämningar som hittats till ett samlat dokument, se bilaga 1. Handböckernas beskrivning innefattar mer än exakta benämningar på olika former: karaktäristiska drag, grundstammens beståndsdelar, avsedd stamhöjd och begrepp som den nämnda formen gett upphov till. Samtliga faktorer ger äppelträdets förutsättningar och påverkan av det tilltänkta slutresultatet av en form. De böcker som inte tas upp i vardera resultatdelen har inte givit någon information i ämnet.

Figur 3 Tematisk analys över de delar som beskriver vägen till äppelträdets tänkta form. Grundstammen kan vara vegetativt eller generativt förökad och skapar förutsättning för trädet. Stamhöjden varierar i och kan avgöras av förädlingspunkten. Resultatet blir olika benämningar utifrån de val som gjorts.

2.1. Grundstammens uppbyggnad och beståndsdelar

En grundstam är den del av trädet som utgörs av rot del och bestämmer delvis trädets förutsättningar rörande storlek, växtkraft och hårdighet. Även fruktsättning påverkas av grundstammen.⁴⁵ Grundstammen utgörs av antingen en frösådd eller en klonstam. Frösådd kan aldrig ge ett garanterat resultat då den har en genetisk variation medan en klonstam som förökats vegetativt ger ett genetiskt enhetligt resultat. Den övre delen av trädet utgör trädets kron del och består som oftast av en ädlare sort än grundstammen. Dessa två förenas genom ympning eller ockulering och utgör då ett förädlat träd. Utbudet av fruktträd i dagens handel regleras av kvalitetsregler för plantskoleväxter och ställer krav på vad som får saluföras, däribland grundstam och stamhöjd.⁴⁶ Undersökningen visar att grundstammen har varierat över tid i beståndsdelar, stamhöjd och benämning.

2.1.1. Stamhöjd

Stamhöjden utgörs av den höjd på trädet där lägst sittande gren utgår ifrån stammen. Den höjd på stammen som en förädling utgör, kan påverka formens benämning då krongrenar byggs

⁴⁵ Näslund 2000, s. 146.

⁴⁶ Persson 2019.

utifrån förädlingspunkten, exempelvis *förädling vid kronhöjd*⁴⁷ där förädlingspunkten sker på samma höjd,⁴⁸ exempel visas i bilaga 4. Där förädlingspunkten inte utgörs av krongrenar, stammas trädet upp genom att avlägsna samtliga grenar nedanför den tilltänkta stamhöjden och på så vis skapa ett uppstammat träd som oftast benämns stamträd.

2.1.2. Trädets stamhöjd och underlag mellan 1852–2021

De olika höjderna av trädets stam och underlag har varit väl presenterat i den äldre litteraturen och har många gånger ett samband med benämningen av trädets form. I resultatdelen nedan skrivs därför stammens höjd och underlag ut i vardera tidsgrupperingen med en kortare summering av de påtagligaste variationerna och hur de förändrats över tid.

1852–1899

1858 förordas hög-halv-låg-dvärg och pyramidstam av kärn- och vildstam där växtens tillväxtstyrka avgör vilken form trädet utformas till. 1873 har formerna definierats som hög-halv-låg och pyramid av endast kärnstam. Dvärgstam är det underlag av kärnstam som har ett svagare växtsätt och kan utformas i samtliga former och till dvärgträd. 1887 gäller starkväxande kärn- och vildstam till kronträd av hög-, halv-, och lågstam. Här nämns vegetativt förökade grundstammar som johannis och doucin med svagväxande karaktär liknande den svaga kärn- och vildstammen men med ett buskigt växtsätt som passar pyramid och spaljé. Paradisapeln är svagast och används till dvärgträd. 1894 förordas kärnsådd av vildapel till former hög-, halv-, lågstam. Dvärgträdet har grundstam av paradisapel som erhålls genom avläggning, stickling eller sådd. Se tabell 1.

Tabell 1 Stamhöjd utskrivna i enhet centimeter för fruktträd presenterat i litteraturen. Ur litteratur utgiven år 1852, 1858, 1887, 1888 har inga specifika mått angetts och visas därför inte i tabellen.

Stamhöjd i cm 1852-1899

	Högstam	Halvstam	Lågstam	Dvärgstam
Eneroth 1860	177	118	30	
Lindgren 1873	180-200	90-150	30-60	30
Sundius 1894	120-200	60-120	30-60	30
Norbäck 1899	180-200	100-150	40-50	25-30

⁴⁷ Daniel Müller 1888, *Trädgårdsskötsel: fullständig anvisning i frukt- och köksväxtodling, blomsterskötsel i växthus och boningsrum, trädgårdsanläggningskonst m. m. 3. uppl. s. 102.*

⁴⁸ Daniel Müller 1858, *Fruktträdgårdsoodlingens katekes: en i frågor och svar framställd afhandling öfver Fruktträds uppdragande af kärnor, ympning, okulering, behandling i trädskolor, beskärning och öfrig skötsel s. 44–45.*

1900–1949

1901 förädlas dvärgträdet på doucin och finns i två höjder, dvärgträd och halvstammat dvärgträd, där sistnämnda införskaffas från Amerika. Detta är enda gången denna form omnämns i undersökningen. Kronträdet presenteras i dvärgartad storlek av kärn- eller vildstam med svagt växtsätt och tidig avkastning. Kronträd av kärn- och vildstam finns i hög-, halv-, och lågstam. 1908 beskrivs endast två stamhöjder av vildstam, låg-, och halvstam. Därtill finns dvärgstam av svagväxande underlag. 1916 benämns den vanliga stamhöjden som tidigare varit halvstam till *stamträd*. Dessa utgörs av kärn- och vildstam, och formas även till lågstam. Dvärgträd består av svagväxande grundstam. 1925 nämns endast högstam som ett begrepp på de träd som planteras som alléträd längs vägar. Stamträdet är starkväxande kärnsädd och dvärgträd av svagväxande doucin. 1941 definieras stamträd som stark- och svagväxande grundstam av både frö och klon som ger lågstamträd och dvärgträd. Lågstam har minskat i antal uppföranden, så även högstam. 1948 är stamträd förädlad på fröstam men lågstamträdet kan vara både frö och klonstam. Fröstam är benämning av kärn- eller vildstam och är vanligast, inhandlas ofta från Frankrike. Klonstam avser vegetativt förökad grundstam. 1949 har vegetativ förökning av doucin och paradisi blivit vedertaget då frösådderna varierar för stort. Detta innebär ett mer homogent resultat av grundstammar. Grundstammen A2 är i teststadiet som alternativ klonstam med ett kraftigt växtsätt. Fröstammar används fortfarande till starkväxande äppelträd av stam och lågstam. Klonstam används till stam, lågstam och dvärgträd. Se tabell 2.

Tabell 2 Stamhöjd utskrivna i enhet centimeter för fruktträd presenterat i litteraturen. Endast litteratur från 1932 skrivs inte måttangivelse ut för stamhöjd. Vid markör * har endast benämning för trädets stam skrivits ut utan exakta mått.

Stamhöjd i cm 1900–1949

		Högstam	Halvstam	Lågstam	Dvärgstam
Norbäck	1901	180-200	100-150	40-50	20-30
Norbäck	1908		100-120	30-50	20-30
Lind	1916		85-100		40
Sonesson	1919	200	90-100		40-50
Dahl	1925		100		40
Sonesson	1927		100		40
Billbäck	1941	*	85-100	40-50	30-40
Dahl	1948	170		40	40-50
Gréen	1948		60-100		*
Österlind	1949		90-100	40-50	40

1950–1999

1950 beskrivs fröstammen vara den mest använda grundstammen. Stamträd är av fröstam och

lågstam av klonstam med starkare växtsätt. Dvärgträd är av klonstam med ett svagare växtsätt. 1960 finns alléträd, stamträd och lågstam. Författaren vill benämna träden utefter dess höjd och inte tillväxt från grundstam som tidigare, vilket leder till att dvärgträd inte definieras som ett träd på svagväxande klonstam längre. Klonstam används för stark till svagväxande men fröstamträd av kärn- och vildstam används fortfarande. Från den här tiden önskas ett mindre träd för villaträdgården och svagväxande grundstam är svaret. 1969 utgår författarna från det sortimentet som finns i plantskolan och skriver ut höjderna stam- och lågstam, svagväxande stam och spalje. 1978 finns stam-, lågstam och dvärgträd, som syftas på svagväxande grundstam. 1984 används som mest klonstam men fröstam finns fortfarande och ger alltid ett starkväxande resultat. Nu definieras grundstammen som stark eller svagväxande vilket ger indelningen 1988 stam, lågstam och spalje. Spalje ersätter tidigare benämningen dvärgträd där ett svagväxande underlag syftas. 1992 efterlyses möjligheten att införskaffa grundstammar som privatperson och odlingsråd att driva upp egen fröstam skrivs ut. 1998 finns stamhöjd runt en meter att tillgå i handeln. Se tabell 3.

Tabell 3 Stamhöjd utskrivet i enhet centimeter för fruktträd presenterat i litteraturen. Litteratur från 1950, 1984, Alm 1988, 1990, 1992, 1998 skrivs inte måttangivelse ut för stamhöjd. Vid markör * har endast benämning för trädets stam skrivits ut utan exakta mått.

Stamhöjd i cm 1950-1999

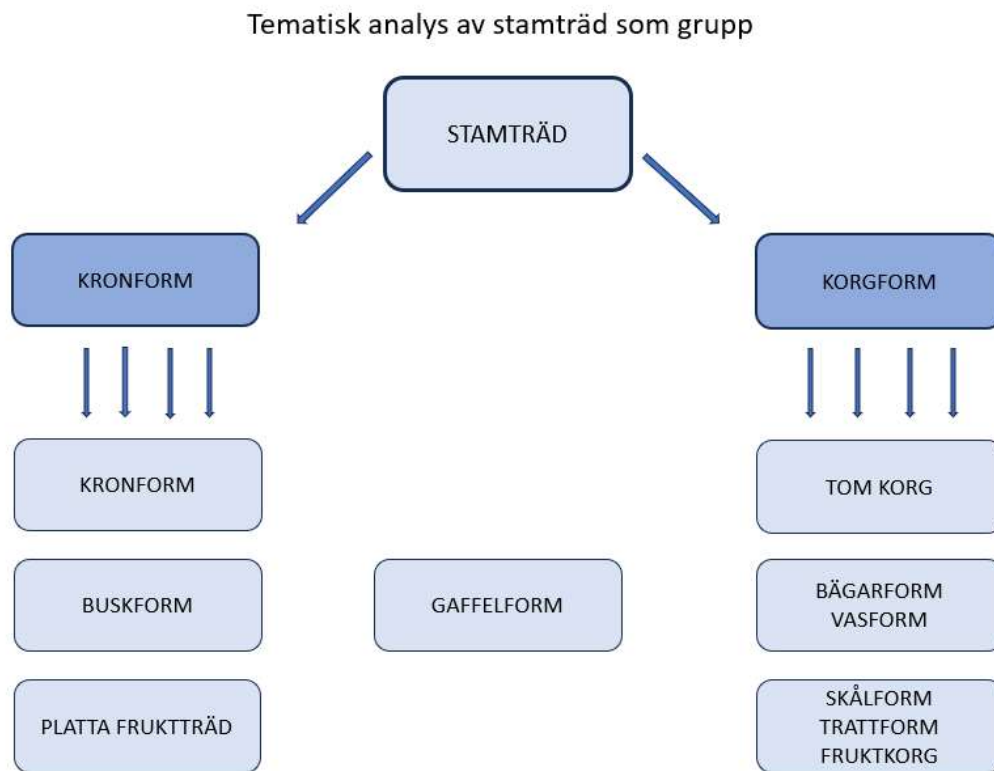
		Högstam	Halvstam	Lågstam	Dvärgstam
Billbäck	1955	*	85-100	40-50	30-40
Gréen	1960	150-200	80-120	40-60	
Sonesson	1960	150-	90	45-60	15-30
Gréen	1969		80-100	40-60	
Sonesson	1978		90	40-50	*
Gréen	1978		90-100	40-50	*
Gréen	1988		80-100	40-60	

2000-2021

Tidsperioden nämner så få mått att en tabell är överflödigt och presenteras därför endast i text. Kronträdet är den vanligaste förekomna formen av äppelträd med stamhöjd 100cm. Grundstam kan utgöras av både frö och klon fram till 2004. 2004 säljs kronträd i stamhöjden 80-100cm. 2013 beskrivs det saluförda trädet alltid vara förädlad på klonstam. 2019 nämns fröstammar som en äldre metod som inte används längre men att det finns gott om dessa träd kvar ute i landet. Grundstam är benämningen av klonstam som finns både som stark- och svagväxande. Den vanligaste höjden beskrivs nu som lågstam med samma höjd för stamträd, och högstam som kan inköpas som äldre äppelträd i butik.

2.2 Stamträd eller formträd - kategorisering utifrån form

Genom en tematisk analys har följande indelning gjorts och presenteras i följande avsnitt. Stamträd avser fristående träd med stamdel och krondel, se figur 4. I undersökningen presenteras stamträden under avsnitten kron- och korgform. Dessa former har ett friare formspråk och tillvaratar i regel trädets naturliga formspråk mer än formträdet. Formträd utgörs av de former där beskärningstekniken många gånger innefattar spaljering och på så sätt forcerar trädet att anta en mindre naturlig form, se figur 11. Behovet har genom historien varit bland annat att uttrycka form, skapa ett mindre träd, skapa möjligheten till odling av fruktträd i kallare områden eller möjliggöra tidigare fruktsättning och är alla olika anledningar som gett upphov till nya former. Dessa beskärningsformer presenteras under avsnittet formträd.

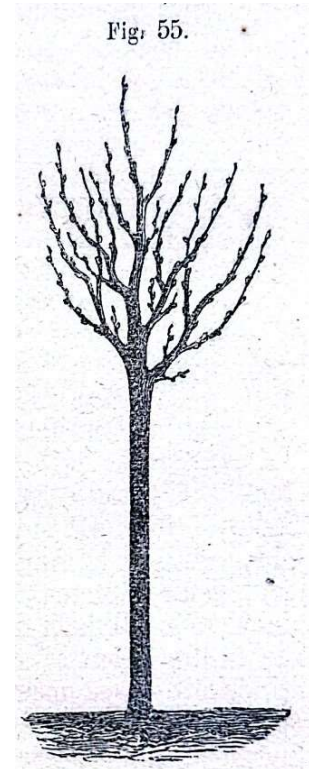
Figur 4 Tematisk analys av de former som presenterats i undersökningen. Huvudgrupp stamträd indelas till två undergrupper. Till vardera undergruppen finns kategorier utifrån karaktäristiska drag. Gaffelform kan bestå av två eller tre krongrenar och inneha både kronform och korgform utifrån kategorisering. Den hamnar därmed utanför de två huvudgrupperna.

2.2.1 Stamträd

Stamträd avser de benämnda former som kan placeras under den kategorisering som visas i figur 4. I vardera kategorien ryms flertalet benämningar som sorterats in genom en tematisk analys och presenteras närmare i detta avsnitt.

2.2.1.1. Kronform

Resultatet visar att kronformen som benämning kommer och går. Mellan 1852–1900 benämns den kronform, för att senare nämnas som pyramidformad krona fram till mitten av 1900-talet. Därefter benämns den åter som kronform flertalet gånger under 2000-talets litteratur. Kronformen är med i samtliga böcker där avsnitt med uppbyggnadsbeskärning behandlas och benämns utöver kronform som stamträd och pyramidform. I den metodiska beskrivningen av uppbyggnadsbeskärning i litteraturen, är det just kronformen som syftas. Lundström 1852 tar upp att beskärningens syfte i trädskolan endast är för att bestämma trädets höjd och är den punkt där modergrenar kommer bilda en krona. Kronan i sin tur kan få en vacker och ledig form genom att huvudgrenarna är jämnt fördelade och kan bära den egna tyngden. I uppbyggandet av kronan ska tre till fyra ögon lämnas för att bilda modergrenar på den höjd som är vald utifrån stamhöjd.⁴⁹ Dessa grenar ska genom beskärning bilda sidogrenar och trädet anses nu vara beskuret till sin grundform, hädanefter ska endast gallring ske. Ingen genomgående stam nämns vilket formen tolkas som korgform.⁵⁰

Figur 5 illustration av den fullbordade uppdragningen i kronform av fruktträd. Lindgren 1861, s. 39.

Daniel Müller 1858 gör en indelning av fruktträdets former enligt följande: högstam, halvstam, dvärg, pyramidträd och spaljéträd. Hög och halvstam kan utgöras av både starkväxande och svagväxande underlag men förordnas starkväxande. I de fall ympningen skett högre upp på stammen lämnas tre skott från ympen att växa till huvudgrenar som beskärs för att bilda totalt sex sidogrenar som utgör kron delen. De gånger svag tillväxt endast lämnat två skott, beskärs dessa för att bilda fyra och senare åtta krongrenar, se bilaga 4. Då ympningen skett längre ner där hög och halvstammiga träd bildas, beskrivs uppdragandet av genomgående stam med illustrationer som visar huvudgrenar utspridda längs stammen som gallras och beskärs. Den lägsta grenen utgör stamhöjden. Inget antal eller avstånd nämns. Dvärgträd och lågstammiga träd beskärs på samma sätt som ovan och består av svagväxande underlag som ympats långt ner på stammen.⁵¹

Erik Lindgren 1873, kategoriserar fruktträdets former till åtta avsnitt och nämner kronformen som den första. Lindgren beskriver under avsnittet kronform där han utgår från ett ympat underlag där man på utvald höjd låter fyra till fem huvudgrenar utgå från stammen i olika riktningar. Ett toppskott ska ledas genom hela trädet och skapar en genomgående stam. Huvudgrenarna utgör stamhöjden genom att grenar under betänkta höjden avlägsnas, det vill säga att trädet stammas upp. Under de följande åren beskärs huvudgrenar för att bilda

⁴⁹ Lundström 1852, s. 147–148.

⁵⁰ Lundström 1852, s. 156–157.

⁵¹ Müller 1858, s. 39–48.

sidogrenar som kommer att ge ett förväntat resultat, författaren benämner detta som ”fullbordad uppdragning”⁵², figur. Han beskriver vidare av kronformen hur trädet vill utvecklas med kraftiga grenar kan bli avgörande för den stamhöjd som är lämplig och på så sätt inte gå emot naturens växtsätt. Genom att lämna grenarna lägre på stammen som vid lågstam, mellan ½-3 fot (15-90cm) höjd, kan kronhöjden regleras med tiden genom att avlägsna stamskotten tills det trädet sätter kraftiga huvudgrenar. Det skapar möjligheten till olika kronhöjder utifrån trädets växtkraft. Lindgren skiljer på kronform och vanlig pyramid, för sistnämnda är en mer ordnad form än den första och kan bildas på alla fruktträd.⁵³

Erik Lindgren, Axel Pihl & Georg Löwegren 1887 delar in beskärningsformer för fruktträd i två huvudgrupper, naturliga och konstlade. De naturliga formerna är de som lämnas mer åt trädets eget växtsätt och beskärs till en regelbunden och stabilare form med en genomgående stam. Formen kommer klara tyngd av frukt och snö bättre än skålform genom att forma trädet med trubbiga grenvinklar. Kronform av alla dess slag tillhör den naturliga gruppindelningen och är den form som planteras som oftast, uppstiger längst ålder och kräver minst beskärning och ses som lämpligast för odling. Träden har starkväxande underlag och delas in i tre stamhöjder. Vid bestämd stamhöjd lämnas tre till fem kraftiga skott jämnt fördelade att bilda krongrenar.⁵⁴

Müller 1888 skriver att kronformen är den enda naturliga formen för fruktträdet, de andra former som trädet beskärs i är påtvingade och onaturliga. Även om kronformen ses som naturlig kan den med beskärning ges jämnare och mer balanserad och därmed prydligare form. Kronträdet nämns även som den hårdigaste för vårt klimat. Kronformen delas in i tre grupper utifrån höjd, hög, halv och lågstam och är förädlade endast på starkväxande underlag. Fördelarna med högstammig är utöver det vackra utseendet att träden ger skugga intill gångar och erhåller en hög ålder och rikbärande. Halv och lågstam klarar ett kallare klimat och ger frukt tidigare men är skrymmande med sin låga krona till skillnad från högstam. Huvudregeln är att kronformen får en kraftig genomgående stam där lämplig stamhöjd valts, lämnas fyra till fem ögon att bilda krongrenar. Ingen uppbyggnad av flera grenvåningar nämns.⁵⁵

Agathon Sundius 1894 benämner kronformen som den främsta för vårt klimat. Den är hårdigast, blir äldst och är naturligast. Fyra till fem grenar lämnas ovanför tilltänkt stamhöjd och toppskott som utgör en långsgående stam. Stammen beskärs i hög-, halv- och lågstam.⁵⁶

O. Gustav Norbäck 1899 skriver tydligt ut att stamhöjden avses med lägst sittande gren på stammen i höjderna hög, halv, låg, dvärgstam där halvstammen är den vanligast förekomna höjden. Kronformen bildas i syfte ge en genomgående stam, skapa en form av ett spetsigt ägg eller pyramidalform, likt barrträdens grenbildning. Beskrivningen kring uppbyggnad av kronan är dock förvirrande. Han nämner att ” en god krona måste bestå af en hufvudgren såsom ledare i midten samt 3 högst 4 sidogrenar, regelbundet fördelade kring densamma.”⁵⁷ Samtidigt skriver han i anslutning att väl uppdragna ungräd har egenskapen av fyra högst fem

---

⁵² Erik Lindgren 1873, *Trädgårds-bok för folkskolor och landtmän: anvisning till odling af köksväxter, fruktträd, bärbuskar, träd och buskar för parker, m.m.* s. 39.

⁵³ Lindgren 1873, s. 38–40.

⁵⁴ Erik Lindgren, Axel Pihl & Georg Löwegren 1887, *Handbok i svenska trädgårdsskötseln 3 Fruktodling på kalljord. 2 uppl.* s. 34–54.

⁵⁵ Müller 1888, s. 93–103.

⁵⁶ Agathon Sundius 1894, *Handbok i trädgårdsskötsel: lämpad efter undervisningen vid seminarier och folkskolor äfvensom till tjänst för landtmannaskolor, landtmän och mindre trädgårdsodlare.* s. 60–62.

⁵⁷ O. Gustav Norbäck 1899, *Anteckningar om trädgårdsodling* s. 136.

lika fördelade sidoskott, och tolkas som huvudgrenar. Han hänvisar till två olika grenuppsättningar, utöver toppskottet inräknat. Norbäck nämner ytterligare i avsnittet beskärning efter plantering, där fyra till fem sidogrenar med ledkvisten inräknad, skapar en krona. *Tredelad förgrening* med ledskott nämner han som den främsta kronformen då det mindre antalet grenar ska vara främjande för trädets balanserade tillväxt och ger en luftigare krona. Han uppbered sig att de träd som har fler än fem kraftiga skott begränsas till höst fem.⁵⁸

Bertil Billbäck 1941 beskriver en indelning av stamträd till pyramidformade kronor med genomgående stam och utgående grenar serievis, och korgform där man uteslutande använder dvärgträd och skapar en öppen krona bestående av fyra fördelade skott utan toppskott eller genomgående stam. Han nämner inte begreppet kronform, men avsnittet med stamträdets krondelar beskrivet som pyramidal krona tolkas som kronform. Den pyramidformade kronan byggs upp genom tre huvudgrenar och ett toppskott för att följande år ge trädets en ny grenserie med 50-60cm mellan våningarna hos dvärgträd och 70-90cm för stamträd. Varje grenserie består av tre utåtriktade grenar och det hänvisas ingen begränsning för antalet våningar i trädets, dessa ska tillkomma i takt med trädets höjd.⁵⁹

Yngve Lundin 1950 beskriver i avsnittet om beskärning av fristående kärnfruktträd, att den vanligaste uppbyggnaden av trädets krona görs genom att skapa två grenvåningar med en förlängd stamdel dem emellan. Han benämner dem som grenserier. Vid de två grenvåningarna ska tre till fyra huvudgrenar utgå och hållas samman av ett genomgående toppskott. Dessa huvudgrenar utgör trädets krongrenar som kommer utveckla tilläggs grenar. Mellan grenvåningarna önskas 60cm på dvärgträd och 100cm på stamträd. Lundin nämner korgformen som en kronform men behandlas i min kategorisering som ett eget avsnitt.⁶⁰ Fristående träd som formas till pyramidform tolkas som kronform med genomgående stam och två grenvåningar efter Nils Östlinds beskrivning 1949 om uppbyggnadsbeskärning.⁶¹

Beskärning av fruktträd beskrivs inte som en specifik form utan som en generell uppbyggnadsbeskärning av Nils Sonesson 1960. Vid första året beskärs trädets med ett toppskott och tre, möjligen fyra sidoskott som kommer bilda huvudgrenar. Trädets stamhöjd nämns inte i avsnittet. Tredje året bildas en ny grenvåning på 80cm ovanför den första grenvåningen på svagväxande sorter och 100cm på starkväxande sorter och stamträd. Den andra grenvåningen önskas bestå av tre sidoskott. Därefter tillåts trädets anta en friare form.⁶²

Gustaf Alm, Henning E. Segerros & Han Veltman 1984 menar att kronträd är de träd som utgörs av en stam och en krona. Ledgrenar ska utgå från en genomgående stam och vara fördelade längs med stammen likt en spiral. Nu hänvisas uppbyggnaden av grenarna fördelade längs stammen och inte i grenvåningar som tidigare. På så vis skapas en praktisk kronform som är starkare och släpper in mer ljus och luft, något den nu omoderna kronformen uppbyggd i våningar, inte anses vara. Författarna skriver om ett dynamiskt förhållningssätt att bilda kronträd där ledgrenarna inte behöver bestämmas och vara statiska, de kan ändras över tid genom att avlägsna de lägsta och med det släppa upp stamhöjden. Vid tredje årets beskärning toppas ledskott och ledgrenar för sista gången och detta beskrivs som det sista formgivande beskärningen för att härnäst låta trädets anta en friare form.⁶³

⁵⁸ Norbäck 1899, s. 132–139.

⁵⁹ Bertil Billbäck 1941, *Frukt och bär: vägledning i fruktodling* s. 197–204.

⁶⁰ Yngve Lundin 1950, *Fruktodling* s. 50–60.

⁶¹ Nils Östlind 1949, *Våra trädgårdar 1* s. 350–352.

⁶² Nils Sonesson 1960, *Sonessons stora trädgårdsbok D. 1.* s. 230–234.

⁶³ Gustaf Alm Henning E. Segerros & Han Veltman 1984, *Hemträdgården* s. 269, 271–274.

Lars-Eric Samuelsson & Ulf Schenkmanis 1990 nämner inte kronformen som en form utan beskriver stegen av uppbyggnadsbeskränning genom att en genomgående stam ges huvudgrenar tre till fyra fördelade i en våning. Under följande år av uppbyggnadsbeskränningen hänvisas inte specifikt en ny grenvåning men författaren uppmanar att nya huvudgrenar kan tas fram.⁶⁴

Ingela Jagne 2004 beskriver utifrån plantskolans sortiment de tvååriga plantorna beskurna med stamhöjd 80-100cm och tre till fyra grenar samt toppskott säljs, under benämningen ”kronträd”. Kronträdet har genomgående stam och huvudgrenar och är den vanligaste formen av fruktträd i villaträdgården. De beskrivs som oftast relativt stora träd.⁶⁵

Marie Hansson & Björn Hansson 2005 beskriver kronformen som en metod att bygga upp en stabil krona och bilda ett kronträd. Det ska ha en genomgående stam och grenar utspridda likt en spiral. Genom uppbyggnadsbeskränning under tre år har man åstadkommit ett kronträd med de kvaliteter som önskas - stabilitet, ljus och luftig krona.⁶⁶

Klaus Vollbrecht, Gustaf Alm & Han Veltman 2006 utgår från kronformen i sin beskrivning av uppbyggnadsbeskränning och illustrationer med de äppelträd som kan införskaffas i handeln, dessa beskurna i syftet att bygga trädet i kronform. Kronformen är fortfarande den vanligaste formen av fruktträd och ska enligt författaren inte utgöras av grenvåningar utan av grenar fördelade likt en spiral runt en genomgående stam, första året med tre-fyra huvudgrenar.⁶⁷

Eva Robild 2013 tar upp under avsnittet fruktträd, uppbyggnadsbeskränning av äppelträd och utgår från inköp av ett träd i A-kvalitet. Med genomgående stam väljs tre till fem grenar ut för att utgöra huvudgrenar under det första året. De ska vara spridda längs stammen men rekommenderas 30cm mellan varje våning. Hon beskriver vidare att målet med beskränning av äppelträdet är att skapa en vacker, stabil och luftig krona.⁶⁸

Robild & Georg Grundsten 2021, förklarar att genom uppbyggnadsbeskränningen bestäms trädets grundform som kronträd med genomgående stam eller som korgformat träd, även kallat buskträd, där stamhöjden avslutas med huvudgrenar. I boken beskrivs uppbyggnadsbeskränningen i syfte att skapa ett kronträd där hon förstärker kronträdet som ”den typiska trädformen med genomgående stam och sammanhållen krona”.⁶⁹ Vidare beskrivs uppbyggnaden av ett kronträd under andra till fjärde året, utföras genom att korta in årstillväxten för att skapa stabilitet. Ingen hänvisning kring avstånd mellan grenar och antal nämns.⁷⁰

Gaffelform

Norbäck 1899 skriver ut gaffelformen mellan kronform och skålform vilket kan tänkas vara en variant av kronformen som Müller år 1858, beskriver träd som ympats högt på stammen där förädlingens skott endast släpps ut som tre eller två till antal, för att senare förgrenas.

⁶⁴ Lars-Eric Samuelsson & Ulf Schenkmanis 1990, *Beskära träd och buskar* s. 14–18.

⁶⁵ Ingela Jagne 2004, *Beskära träd och buskar*. s. 38–40.

⁶⁶ Marie Hansson & Björn Hansson 2005, *Allt om trädgård: [planering, växter, skötsel]*. s. 473.

⁶⁷ Klaus Vollbrecht, Gustaf Alm & Han Veltman 2006, *Beskräningsboken. 2. uppl.* s. 94–95.

⁶⁸ Eva Robild 2013, *Beskära träd och buskar* s. 32–33, 38–40.

⁶⁹ Eva Robild & Georg Grundsten 2021, *Konsten att beskära: träd och buskar* s. 46.

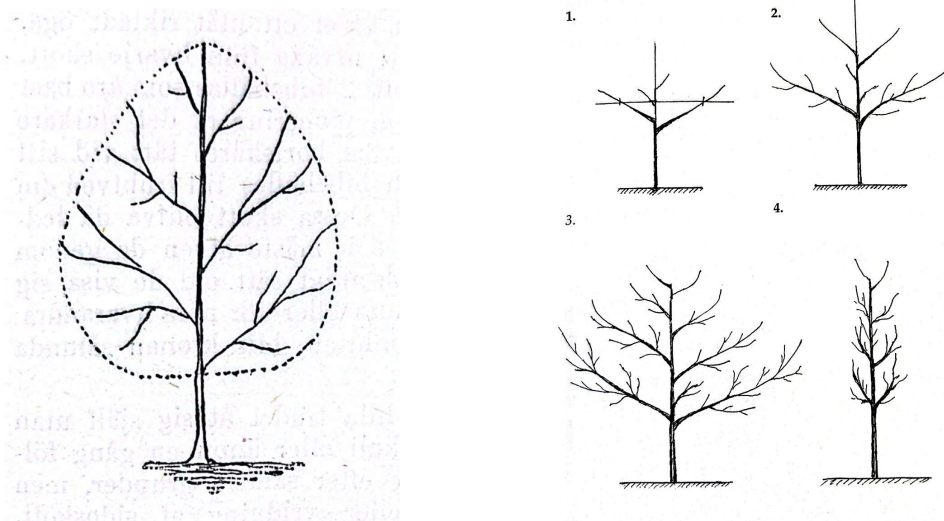
⁷⁰ Robild 2021, s. 46–47, 58–60.

Norbäck beskriver gaffelformen där tolkningen görs att den består av tre grenar där han nämner att den även kan bestå av två grenar som utgår ifrån samma punkt. Det är en kronform som inte rekommenderas då den ej klarar av belastning eller blåst något vidare. Han rekommenderar att ombilda de träd som innehar denna form för att skapa en stabilare krona med fler grenar.⁷¹ Det kan tänkas vara samma form Lundström benämner 1852 som *tom korg*, se avsnitt korgform.

Buskform

Norbäck 1899 uppger att bästa formen för dvärgäppelträd är skål och bägarform men kan även uppdragas i *buskform*. Här beskrivs uppbyggnaden av kronan densamma som för bägarform, men enligt hänvisande illustration för formen ses ett träd uppbyggt längs en genomgående stam, se figur 6. I hans senare bok 1908 beskriver Norbäck huvudsyftet att beskära fruktträd till lågstam är att ge trädet en buskliknande form liknande träd i naturligt kargare klimat, antagande en lägre form. På så vis gynnas fruktsättning och hårdighet och är en beprövad metod i både Tyskland och Finland. Lågstam rekommenderas kraftig vildstam.⁷²

Till skillnad mot Norbäck beskriver Carl G. Dahl 1948 buskträd som dvärgträd av mycket bördiga sorter som allt som oftast planteras mellan rader av stamträd. Dessa har en kortare levnadslängd och behandlas inte med samma vördnad som andra formträd. Här finns ett enklare förhållningssätt där trädet släpps mer eller mindre fritt efter två års beskärning för att antaga ett friare formspråk, likt en buske med sin låga stam. Buskformen beskärs som författaren beskriver uppbyggnadsbeskärning med syfte att bilda ett kronträd, men upphör endast efter två år. En långsgående stam med gallrade sidoskott är den enda beskärningen för buskträd som utförs i tillväxtfasen och endast gallring hänvisas som framtida beskärningsbehov. Någon större möda för form behöver inte de träd som snart ska huggas bort.⁷³

Figur 6 t.v. Buskform illustrerad i Norbäck 1899, s 146.
t.h. Beskrivande illustrationer av uppbyggnadsbeskärning av ett platt fruktträd. (1) ettårigt, (2) tvåårigt, (3) fyraårig, (4) femårig krona sedd från sida. Ur Nilsson 1992, s 67.

⁷¹ Norbäck 1899, s. 139.

⁷² Norbäck 1899, s. 85–86.

⁷³ Dahl 1948, s. 21–36, 40.

Buskformade träd är ett samlingsnamn för spindelträd, fristående dvärgträd och spalje enligt Östlind 1949, vara lämpliga för de hushåll som önskar flera sorter på mindre plats då de upptar ett mindre utrymme. Vid den här tiden har flera svagväxande klonstammar tagits fram som resultat av de tidigare dvärgträden som syftats vara svagväxande, gett ett för ojämnt resultat. Här ses paradisstam vara lämpligt för busk- och formträd. Buskträdet avser ett svagväxande underlag och benämns vidare som dvärgträd av Östlind. Stamhöjden är 40-50cm och den låga kronan och den svaga tillväxten kommer med många fördelar rent skötselmässigt. Författaren betonar vikten av att skilja mellan lågstam och dvärgträd, avseendet är olika underlag. Dvärgträd byggs upp enligt samma metod författaren erfordrar fristående formträd i pyramidform där en genomgående stam med tre till fyra tilläggsrenar med upphörande beskärning efter tredje året. Med tanke på det svagväxta underlaget och upphörd beskärning efter tredje året kan buskträdet antas endast ha en grenvåning.⁷⁴

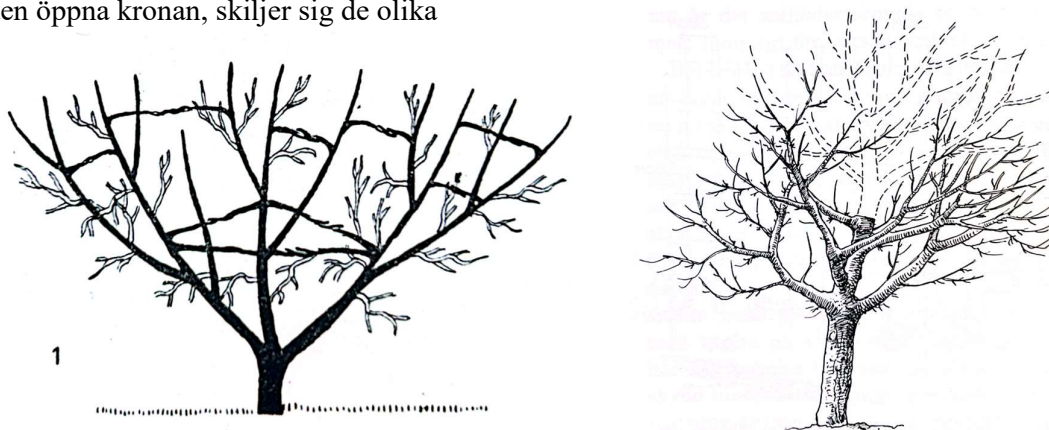
Robild & Grundsten 2021, beskriver buskträd som en annan benämning av ett korgformat träd utan mittstam och ett öppet grenverk.⁷⁵

Platta fruktträd

Anton Nilsson 1992, har under 30 år beskrivit fruktträd av äpple och plommon till en form han kallar platt fruktträd. Genom att beskära trädet likt spaljerat träd mot vägg, skapas en platt form som är mindre skrymmande och beskrivs av författaren som odlingsvärd på de platserna med mindre utrymme.⁷⁶ Se figur 6 och foto i bilaga 4.

2.2.1.2. Korgform

Korgformen karaktäriseras av en rak stam där flera krongrenar utgår från den punkten där toppskottet avlägsnas och bildar ett öppet grenverk. I undersökningen framkom benämningar som syftar till liknande yttre form som utgörs av en förgrenad krona utan genomgående stam. Dessa former tillhör i denna undersökning samma kategori. Korgform som en uttalad form, nämns först av Billbäck 1941,⁷⁷ för att därefter bli vedertagen fram till nutid. *Korgform* blir i undersökningen samlingsnamnet för den öppna kronan som form. Även om karaktärsdraget är den öppna kronan, skiljer sig de olika

Figur 7 t.v.: Illustration över korgform med grenband. Sonesson 1960. s. 223.
t.h.: Kronreducering resulterat till korgform illustrerat i Alm 1984, s. 278.

⁷⁴ Östlind 1949, s. 323, 332, 334–335, 350–352.

⁷⁵ Robild 2021, s. 44.

⁷⁶ Anton Nilsson 1992, *Ympning av fruktträd* s. 66–69.

⁷⁷ Billbäck 1941, s. 203.

benämningarna till utseendet. Dessa presenteras som undergrupper.

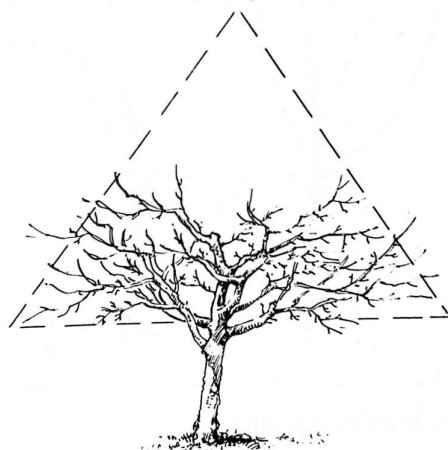
I avsnittet om nya fruktträdstyper tar Sonesson 1960, upp en utvecklad teknik för korgformen med inspiration från italienska och holländska frukthäckar. Korgformen skapas på samma sätt som vi känner till den sedan tidigare bestående av en krona med tre eller fyra ledskott. De sidokott som bildas binds mot varandra när de blivit två-tre år, i vågrät vinkel genom att sammanbindas med bast eller vidjor. Detta kallas för grenband och ska påskynda fruktsättningen och skapa en stabilare krona mot belastningsskador.⁷⁸ Se figur 7.

Alm, Segerros & Veltman 1984 nämner korgformen endast i den illustration där kronsänkning skapar ett öppet växtsätt, se figur 7.⁷⁹

Vollbrecht, Alm & Veltman 1998, tar upp korgform som en kronsänkning av kronträdet med genomgående stam. Genom att avlägsna översta delen av kronan skapas ett lägre träd med ökat ljusinsläpp.⁸⁰ se figur 8.

Vollbrecht, Alm & Veltman 2006, hänvisar att korgform kan utformas på ett kronträd där toppskottet kortas in till önskad höjd när trädet är fyra-sex år. På så vis kommer mer ljus i kronan men han beskriver att trädets yttreformspråk går förlorat och för ett mindre träd om så önskas är det ett bättre val att plantera äppelträd på svagväxande underlag. Att minska kronan på ett så kraftigt sätt är något som ifrågasätts då trädet svara med vegetativ tillväxt i form av vattenskott.⁸¹

Robild & Grundsten 2021, skriver i sin bok att korgform även benämns buskträd och rekommenderas till den som önskar ett lägre träd för en mindre trädgård. Genom att avlägsna toppskottet i tidig ålder skapas ett öppet grenverk. Inga mått eller antal grenar beskrivs.⁸² Foto visas i bilaga 4.

Figur 8 Illustration av korgform ur Vollbrecht 1998, s. 91.

Tom korg

Lundström 1852, beskriver beskärningen av fruktträd som regel hård och var en tysk metod där kronorna hölls prydliga och små för att inte beskugga den underliggande marken. Formen och utseendet var liknade en tom korg, men författaren ifrågasätter att den hårda beskärningen skulle ge god skörd.⁸³

Bägarform, vasform

Lindgren 1873, beskriver bägarform som en möjlig form där mindre plats erhålles och större träd inte är lämpliga. Genom att hålla samman formen med tunnband, leds grenarna till vald

⁷⁸ Sonesson 1960, s. 223.

⁷⁹ Alm, Segerros & Veltman 1984, s. 278.

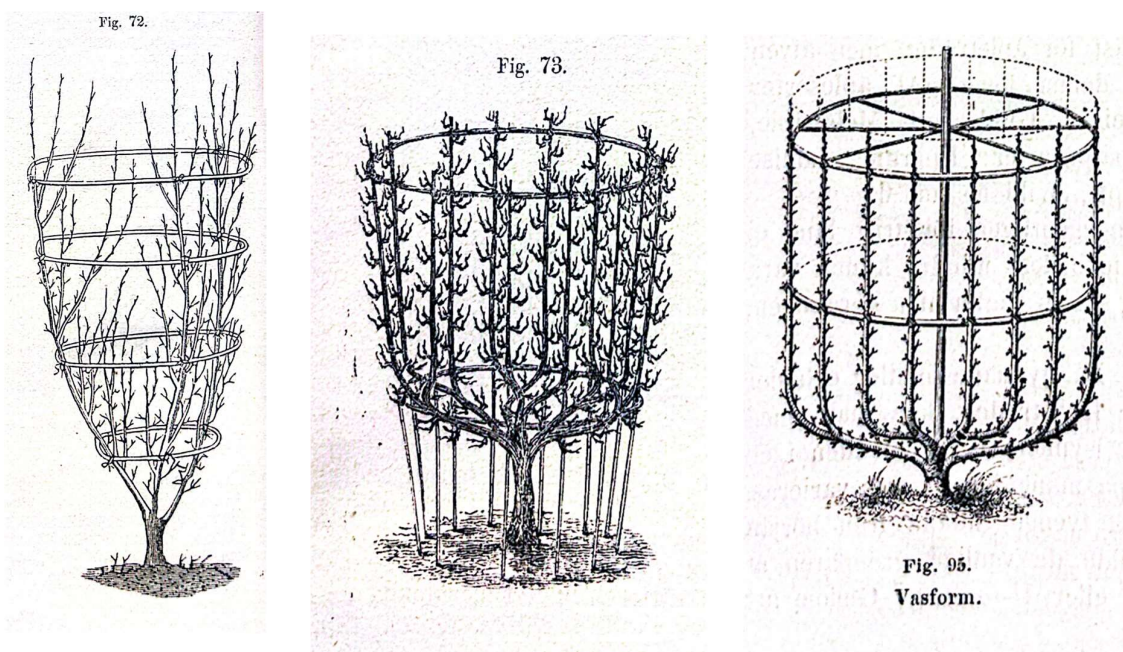
⁸⁰ Klaus Vollbrecht, Gustaf Alm & Han Veltman 1998, *Nya beskärningsboken* s. 91.

⁸¹ Vollbrecht, Alm & Veltman 2006, s. 100.

⁸² Robild & Grundsten 2021, s. 44.

⁸³ Lundström 1852, s. 157–158.

form och blir mindre skrymmande, se figur 9. Lindgren presenterar vasformen som alternativt prydnadsträd som med fördel kan placeras på en framstående plats. Genom att leda flertalet grenar ut från stammen för att med hjälp av störor skapa en skarp grenvinkel vertikalt, bilda en tydlig form av en bågare, som väl färdigbildat klarar sig utan stöd, se figur 9.⁸⁴

Figur 9 t.v.: Illustration av bågform ur Lindgren 1873 s. 50.

Mitten: Illustration av vasform ur Lindgren 1873 s. 50.

t.h.: Vasform illustrerad av Müller 1888, s. 118. Notera förgreningen om fyra huvudgrenar.

Lindgren, Pihl & Löwengren 1887 beskriver att skålförmig krona var förr allmänt brukligt, men att den strider mot trädets naturliga växtsätt och skadas ofta av snöbelastning. Skålförmigen utgörs av grenar som utgick från samma punkt med spetsigare grenvinkel än kronformen. Han förordnar kronform där grenarna utgår från en genomgående stam och på så vis kan klara belastning och väderförhållanden bättre med den grenvinkel som skapas i uppbyggnadsbeskärningen.⁸⁵

Müller 1888 tar upp vasformen som en egen form och kategoriserar den likt vingpyramidformade träd, som ett sätt att uttrycka konstnärliga former i beskärningens utförande. Genom att under första året toppa spöt vid 30cm höjd, leda fyra huvudgrenar som sedan beskärs till förgreningar, skapa en karaktäristisk form som illustreras genom en avbildning av ett päronträd från Jardin du Luxembourg, figur 9.⁸⁶

⁸⁴ Lindgren 1873, s. 50–51.

⁸⁵ Lindgren, Pihl & Löwengren 1887, s. 53–54.

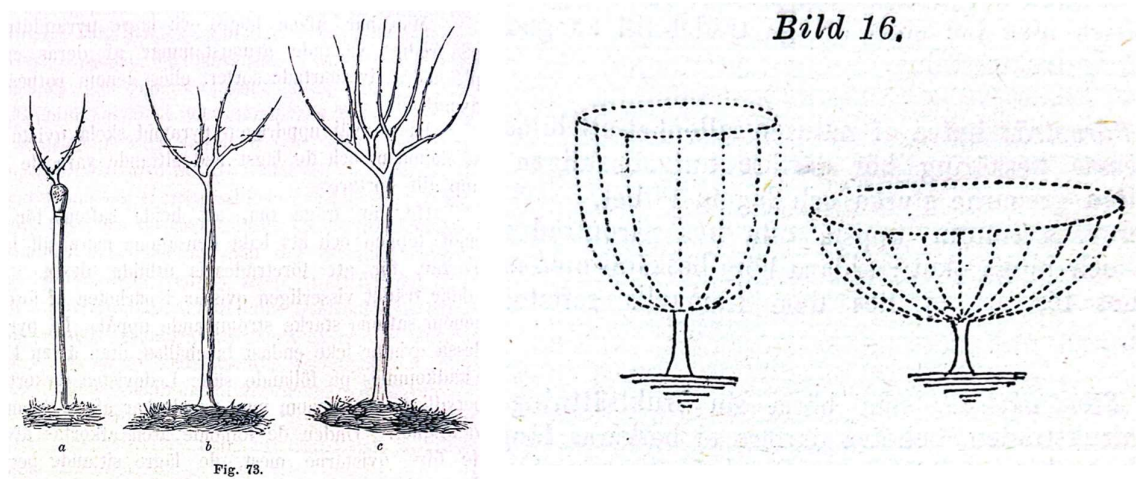
⁸⁶ Müller 1888, s. 118–119.

Skålform, trattform

Skålformig krona beskriver Müller år 1888 som en misslyckad kronform där den genomgående stammen är borttagen. Detta är en form av träd som ”sydlänningar” utformar sina träd men anses inte lämplig av Müller med snöbelastningen som resulterar i grenbrott i vårt nordliga klimat, se figur 8.⁸⁷

Norbäck 1899 kategoriserar bägarform och skålform till samma där tre ledgrenar utan genomgående stam, formar en öppen krona och kan placeras på ett skyddat läge., se figur 10. Norbäck benämner denna form som en variant av kronform och är den bäst lämpliga för dvärgträd.⁸⁸

Billbäck 1941, som först nämner korgform och beskriver den som skål- och trattform till utseendet, där avlägsnandet av toppskottet sker år ett, skapas en öppen krona genom att vanligen skapa krondel utav fyra huvudgrenar. Korgformen bildas uteslutande på dvärgstam och genom sin låga storlek av beskärning och underlag är fördelaktig i arbetsmomenten av fruktträdet.⁸⁹ Samma beskrivning ges i den senare upplagan 1955.⁹⁰

Figur 10 t.v.: Skålformiga träd, illustrationer ur Müller 1888, s. 103.

t.h.: Skålform och bägarform illustrerat av Norbäck 1899 s. 144. Vilken av figurerna som avser specifik form framgår inte.

Fruktkorg

Sonessons bok 1927, inriktar sig till hemmets mödrar och beskriver inte de fristående formerna av stamträd, men visar ett foto och benämner formen ”levande fruktkorg”.⁹¹ Då den inte beskrivs närmare utan endast som förklaring till foto, kategoriseras den att tillhöra korgform med sitt formspråk. Se foto i bilaga 5.

⁸⁷ Müller 1888, s. 103.

⁸⁸ Norbäck 1899, s. 144.

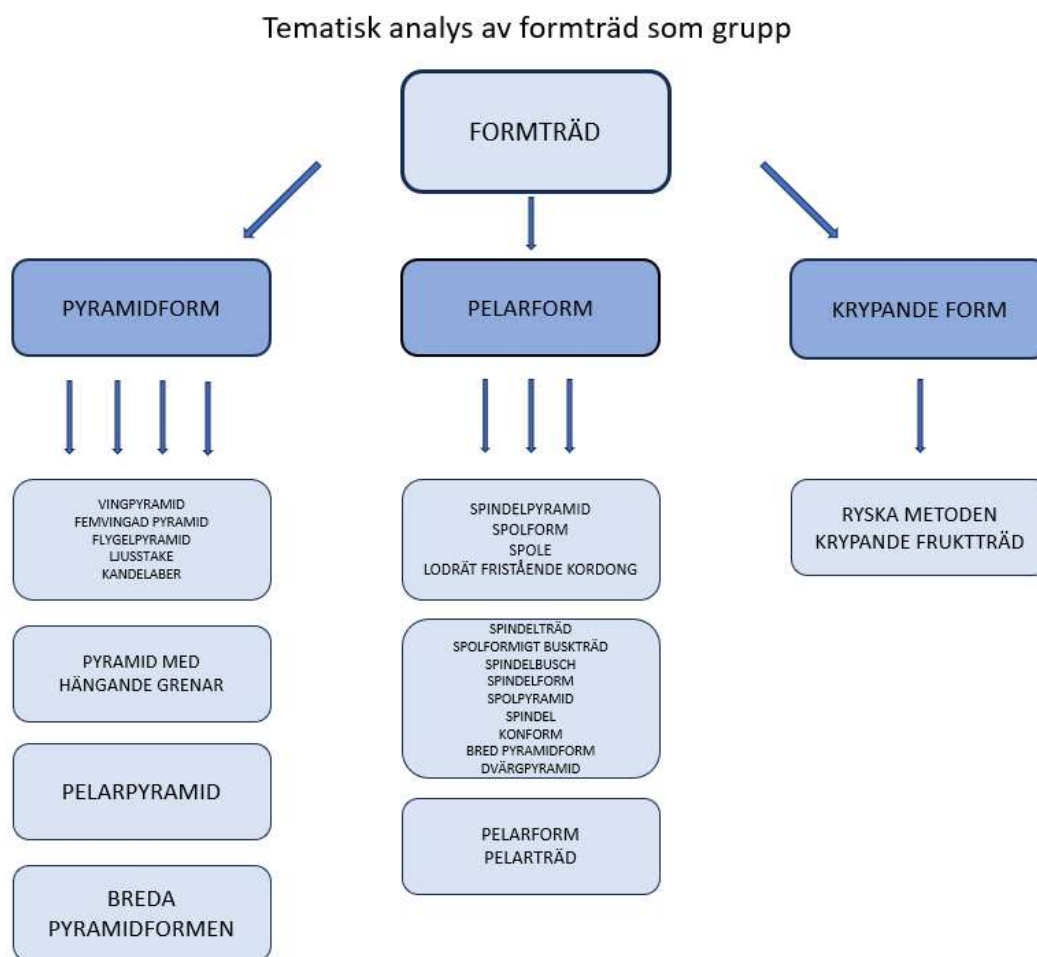
⁸⁹ Billbäck 1941, s. 202.

⁹⁰ Bertil Billbäck 1955, *Frukt och bär: vägledning i fruktodling. 2., omarb. uppl* s. 202.

⁹¹ Nils Sonesson 1927, *Husmoderns trädgårdsbok* s. 53.

2.2.2 Formträd

Formträd avser de benämnda former som kan placeras under den kategorisering som visas i figur 11. I vardera kategorien ryms flertalet benämningar som sorterats in genom en tematisk analys och presenteras närmare i detta avsnitt.

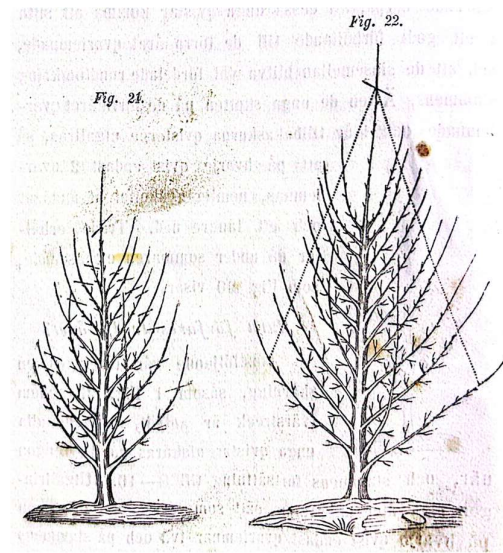
Figur 11 Tematisk analys av de former som presenterats i undersökningen. Huvudgrupp formträd indelas till tre undergrupper. Till vardera undergruppen finns kategorier utifrån karaktäristiska drag.

2.2.2.1 Pyramidform

Pyramidformig krona nämns av Müller 1858, inneha 1–1 ½ fot hög stam och benämns som pyramidträd och syftar på en indelning av stammens höjd likt, högstam, halvstam, dvärgstam, pyramidträd och spaljéträd. Vidare beskrivs trädets växtkraft indikera på vilken form som är lämplig. Klenare växtsätt än yvigt väljs till förmån för halvstammiga former och högre pyramider medan svagväxande träd passar till låga pyramider. Pyramidträdet är en lämplig form till samtliga sorter men det framgår inte vad som menas med sorter om det syftas på stamhöjd eller fruktsorter. Formen tas fram genom en uppbyggnadsbeskrivning under tre år

där stammen är genomgående och grenarna fördelas genom gallring, väl utsprida längs med stammen, se figur 12.⁹²

Lindgren 1873, förtydligar att pyramidformen är möjlig som form till samtliga fruktträd även om den lämpar sig bäst till päron med dess naturliga växtsätt. Han skiljer på *vanlig pyramidform* och *pyramidträd* där den sistnämnda har en tydligare beskuren form men förtydligar att kronträd och vanlig pyramid skiljer sig på så sätt att pyramidformen är mer ordnat beskuren och med en utpräglad form. Pyramidträd ska ha lägsta grenar på en stamhöjd av $\frac{1}{2}$ -1 fot. Genom att årligen korta in toppskottet och behålla grenar som är väl utspridda längs stammen och med urgallring och uppbindning, skapas en pyramidal form, se figur 13. Lindgren förklarar vidare att pyramidformen passar bra att driva upp samtliga träd i för att senare låta trädet antaga den friare form växtsättet tillåter. Genom att avlägsna de lägsta grenarna kan trädet anta vanligt stamträd som form.⁹³

Figur 12 Illustration av pyramidträd följande år efter uppbyggnadsbeskärningens första tre år, Müller 1858 s. 50.

Lindgren, Pihl & Löwengren 1887, beskriver pyramidformen, figur 13, som endast lämplig till äppelträd i de fall avkall på fruktsättningen kan göras och det primära med trädet är formspråket då kronform ger betydligt större skörd än pyramidformen. Placering av prydliga pyramidformer förordnades vid lustträdgårdar och gräsplaner.⁹⁴

Müller 1888, fyller i ytterligare med användningsområden för pyramidformen. Det kan med fördel placeras som alléträd längs smala gångar då den inte är skrymmande i sin storlek. Den lämnar även med sin smala form solbelyst mark under träden och är därför odlingsduglig och kan rekommenderas att planteras i ett större antal till skillnad från kronträdet. Pyramidformen anses också vara arbetsmässigt fördelaktig och anses därför praktisk. Han förklarar att de lägsta grenarna ska vara längst och de översta grenarna kortast, på så vis skapa en pyramidalisk form. Pyramidformen kan vara hög och låg genom de olika underlagen. De högre kan formas ur frodigt växande grundstammar och de låga genom att använda dvärgsorter eller genom att rotbeskära trädet. Genom rotbeskärning minskas tillväxten. Han nämner de vanligaste formerna av pyramid som vanliga pyramiden, vingpyramiden, pelarpyramiden och pyramiden med hängande grenar.⁹⁵

Sonesson 1927 nämner endast pyramidform som en av flera former trädgårdsodlaren kan ge sitt fruktträd.⁹⁶

⁹² Müller 1858, s. 40, 48–50.

⁹³ Lindgren 1873, s. 40–46.

⁹⁴ Lindgren, Pihl & Löwengren 1887, s. 54.

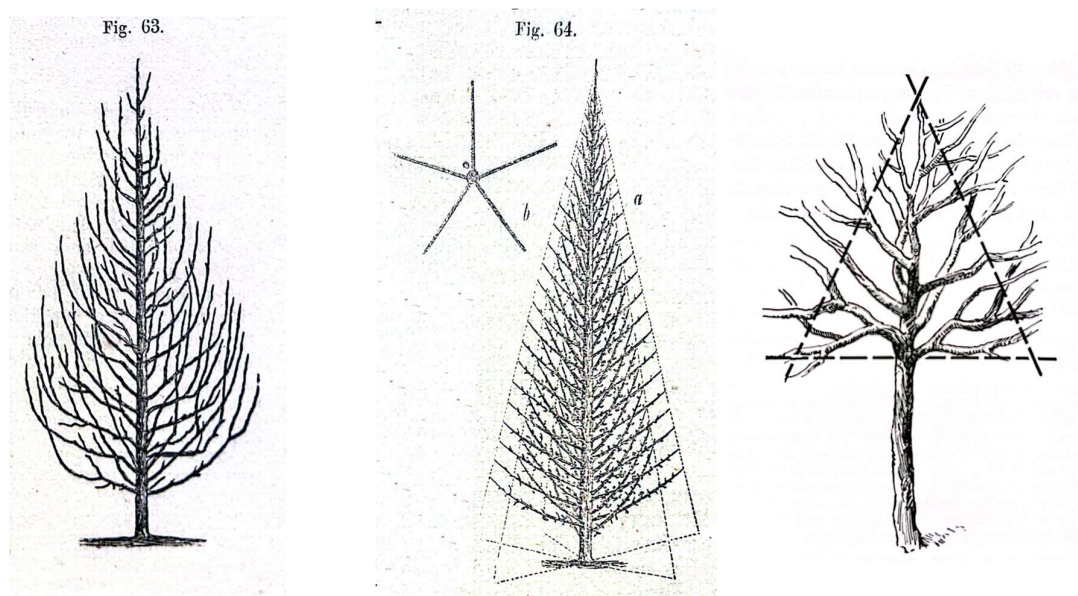
⁹⁵ Müller 1888, s. 103–104.

⁹⁶ Sonesson 1927, s. 78.

Rudolf Abelin 1932 skriver ut pyramidal form som den främsta formen att beskära unga träd i. Detta gör att trädet får en rak genomgående stam där grenarna utgår med jämna mellanrum.⁹⁷

Stamträd beskärs i pyramidform eller korgform enligt Billbäck 1941. Pyramidformen ses därför som en kronform med ett pyramidalt formspråk och används som oftast på dvärgträd, dvs svagväxande lågstammiga träd.⁹⁸

Dahl 1948 beskriver den pyramidala formen som en kronform och det är den kronform att fördra i jämförelse med korgformen. Författaren beskriver att korgformen erfordras framför pyramidformad krona allt mer. För kraftigt växande underlag rekommenderas ändå pyramidformad krona framför korgform.⁹⁹

Figur 13 t.v.: Vålbildat pyramidträd enligt författaren, illustrerad ur Lindgren et.al. 1887, s. 45.

Mitten: Illustration av vingpyramidform och genomskärning av grenvåningar, illustration ur Lindgren 1873, s. 46.

t.h.: Omympning med tillbakaskärning i pyramidform, illustration ur Alm 1984, s. 279.

Östlind 1949 talar om pyramidform som den huvudsakliga kronformen av stamträd med genomgående stam och grenvåningar med tre till fyra ledgrenar om varje våning. Pyramidform av stamträd har en längre uppbyggnadsbeskärning än dvärgträd på lågstam där beskärningen i regel upphör efter tredje året. Smal pyramidform som begrepp nämns i uppbyggandet av spindelträd.¹⁰⁰

Billbäck 1955 skriver ut pyramidformen som den vanligaste kronformen med sin naturliga form. Under uppbyggnadsbeskärningen hålls toppskottet fritt från ledskott för att skapa en genomgående stam där ledgrenar fördelas jämnt över stammen serievis i våningar.

⁹⁷ Rudolf Abelin 1932, *Den mindre trädgården: en bok för täppan och torpet*. 8., omarb. uppl.s. 78.

⁹⁸ Billbäck 1941, s. 184.

⁹⁹ Dahl 1948, s. 62–63.

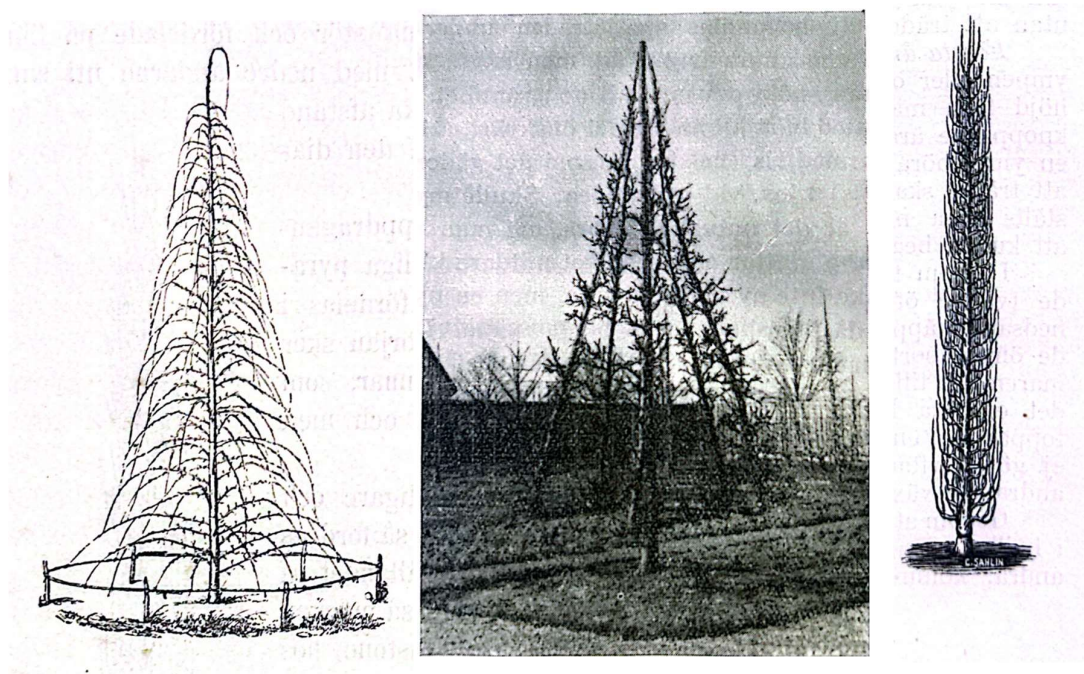
¹⁰⁰ Österlind 1949, s. 350–352, 354.

Pyramidformen är lämplig till stamträd och dvärgträd. Dvärgträd planteras i regel tätt och utformas lämpligen i pyramidform.¹⁰¹

I avsnittet av omympning av fruktträd, skriver Alm & Veltman år 1984 om pyramidform som eftersträvansvärd vid nedskärning av befintligt äpple och päronträd som ska omympas. Pyramidformen beskrivs här som vanligast, se figur 13.¹⁰²

Vingpyramid, femvingad pyramid, flygelpyramid, ljusstake, kandelaber

Genom att eftersträva fem grenriktningar utgåendes från stammen, som genom årligen nya grenlager leds ut ovanpå varandra, skapas en karaktäristisk form som benämns som *vingpyramid* och *flygelpyramid* av Lindgren 1873. Formen skapas med stöttning av störor som även agerar beskärningsguide där grenvåningarna eftersträvas att utgå ovanpå varandra och ges en illustrativ förklaring i figur 14.¹⁰³ Samma illustration visas av Lindgren, Pihl & Löwengren år 1887, men benämns som femvingad pyramid.¹⁰⁴

Figur 14 t.v.: Pyramid med hängande grenar ur Müller 1888, s. 110
Mitten: Vingpyramid ståendes i Alnarp, foto ur Dahl 1948, s. 122
t.h.: Illustration av pelarpyramid ur Lindgren 1873, s. 46.

Dahl 1948, nämner varianten av formträd i pyramidform som en enkel uppdragning och benämner dem *vingpyramid*, *ljusstake* och *kandelaber*. Han hävdar att de kan vara av liknande typ och presenteras i boken samtliga former som *vingpyramid*. Den byggs upp med en stam om 40cm med tre utåtgående grenar. Genom att stötta formen med sex stöd runt om trädet, kan man likt spaljering, leda grenarna uppåt i pyramidal form, där de tre

¹⁰¹ Billbäck 1955, s. 205, 220–221.

¹⁰² Alm, Segerros & Veltman 1984, s. 279.

¹⁰³ Lindgren 1873, s. 45–46.

¹⁰⁴ Lindgren, Pihl & Löwengren 1887, s. 63.

huvudgrenarna beskärs och förgrenas till tre grenpar, figur 14.¹⁰⁵ Illustration över grundplan i uppbyggnad av vingpyramid, se bilaga 5.

Pelarypyramid

Genom att beskära in toppskott och sidogrenar hårdare än för vanlig pyramidform, kan ett smalare pyramidalt växtsätt uppnås och benämns som pelarypyramid av Lindgren år 1873, Omfånget ska inte överstiga en diameter över 2–3 fot och är en form som riktar sig enbart till dvärgträd. Den beskrivs dock som svår att efterhålla på väl uppvuxna äppelträd men ska inte undgås användas om man kan acceptera ett friare formspråk som slutresultat, figur 14.¹⁰⁶

Müller 1888, nämner de vanligaste pyramidala formerna, däribland pyramid med hängande grenar. Genom att böja grenarna i bågform på pyramidformen tas fram på samma sätt som vanlig pyramidform, efterliknar trädet ett naturligt växtsätt och främjar fruktsättningen enligt författaren. Han nämner att detta är en äldre, bekant form av pyramiden.¹⁰⁷

Breda pyramidformen

Billbäck 1955, beskriver den breda pyramidformen som avvikande mot *den* pyramidform som nämnts tidigare som kronform. Den breda pyramidformen byggs inte upp med grenvåningar i etage som är önskvärt utan grenarna binds vågrätt ut från stammen eller nedåt och ledgrenarna är utspridna längs stammen. Stamhöjden ska inte vara högre än 40cm. Inget underlag nämns.¹⁰⁸

2.2.2.2 Pelarform

Spindelpyramid, spolform, spole, lodrät fristående kordong

Dahl 1948, beskriver behovet av ett mindre skrymmande fruktträd till trädgårdarna där tidigare dvärgträden upplevs för stora med sitt bredare växtsätt. Därför har en beskärningsform från Tyskland tagit plats med en smalare siluett där sidogrenarna hålls kortare än tidigare. Författaren beskriver exempel på storlek från fler exemplar på 50 år med kron diameter 100cm. Dessa träd anser Dahl gå från *kordongform* till en spindelpyramid allt eftersom det åldras, exempel visas i bilaga 6. han beskriver ytterligare en bild där lodräta fristående kordonger antar en spolform efter ca 20 år se, bilaga 6.¹⁰⁹

Som ett exempel på fristående formträd tar Lundin år 1950 upp spolformen, även kallad spindelpyramid och presenteras i samma mening som den *sneda kordongen*. Den ses som bäst lämplig av former för fristående formträd. Fristående formträd menar författaren är spaljerat träd utan bakhållande vägg. Underlaget består bäst av svagväxande och formen rekommenderas till villaträdgårdar, då med fördel planterade flera i antal med möjlighet till flera äppelsorter på liten yta.¹¹⁰

---

¹⁰⁵ Dahl 1948, s. 123–124.

¹⁰⁶ Lindgren 1873, s. 46.

¹⁰⁷ Müller 1888, s. 110.

¹⁰⁸ Billbäck 1955, s. 226–227.

¹⁰⁹ Dahl 1948, s. 126–128.

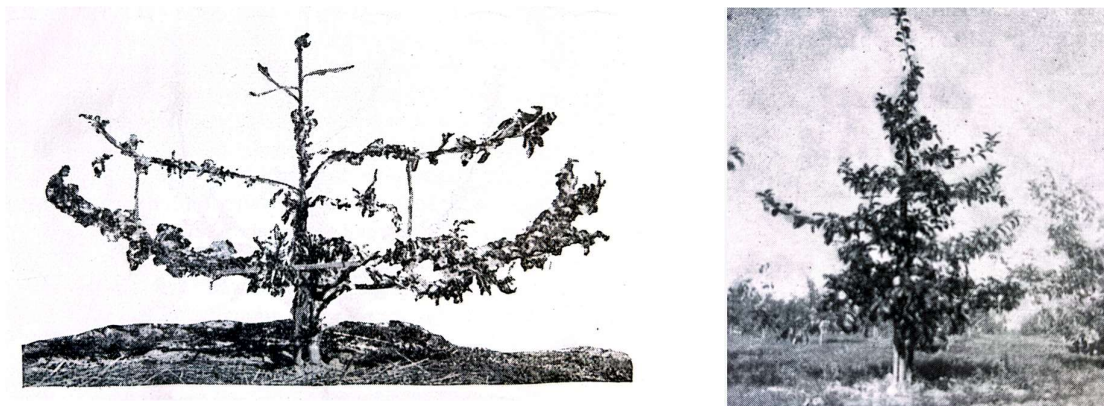
¹¹⁰ Lundin 1950, s. 68.

Billbäck 1955 liknar beskärningen av *spolformade* fruktträd med den lodräta kordongens och skriver ut en stamhöjd om 40cm och rekommenderar kraftigt stöd till trädet från uppbyggnadsbeskärningen.¹¹¹

Alm, Segerros & Veltman 1984 nämner samma form under spolpyramid, spindelträd, spole och spindel och menar då en smal trädform som endast blir en meter i bredd genom att korta in grenarna till 40cm längd. Grenarna ska utgå från en genomgående stam och placeras spiralformat fördelat längs med. Alm efterlyser möjligheten för privatpersoner att införskaffa sig unga träd uppdragna till ändamål för spindelpyramiden då det i dagsläget endast är beskurna till kronform eller säljs som ettåriga spön. Det skulle öka möjligheten att bereda ett spindelträd för den som inte vill börja med ett spö. *Spolpyramidformen* med sitt smala växtsätt rekommenderas framför kronträdet där det är ont om plats. Beskärningsformen har varit känd länge bland odlare men är nu känd i hemträdgårdarna.¹¹²

Spindelträd, spolformigt buskträd, Spindelbusch, spindelform, konform, bred pyramidform, dvärgpyramid

Detta är en bredare form än spolformen som beskrivits ovan. För att främja tidigare fruktsättning på träden, tar Dahl upp år 1948 metoder av nedbindning och beskärningar av Lorette, Feys och Wirth. Med nedbindning av grenar till vågrätt läge stimuleras fruktsättningen. Han beskriver med ord en avbildning av Fey och Wirths princip som påminner om spindelträdet, men den skiljer sig genom en lika bred som hög krona. Grenarna formas i vågrät vinkel med hjälp av stöttning och nedbindning, se figur 15. Han beskriver endast formen och växtsättet utan att namnge den. Träden är av dvärgträd med svagväxande underlag och anses lämpliga i hemträdgårdar men författaren ställer sig tveksam till metoden i

Figur 15 t.v.: Träd beskuret och nedbundet enligt Fey och Wirth princip i Bäckebo trädgård, Hjo. Foto ur Dahl 1948. s.77. t.h.: Fotografi visar spindelträd från Statens Trädgårdsförsök. Trädet är ett femårigt Gravenstein. Östlind 1949. s.355

större odling. Författaren utgår i beskrivningen av formen av träd som odlades på Bäckebo. Det planerades med följande kronhöjning för att underlätta arbetet under träden.¹¹³

Östlind 1949, beskriver spindelformen och spindelträdet som en odlingsform som rekommenderas på svagväxande grundstammar med medelstarkt till svagväxande sorter för

¹¹¹ Billbäck 1955, s. 225–226.

¹¹² Alm, Segerros & Veltman 1984, s. 275.

¹¹³ Dahl 1948, s. 76–78.

ett gott resultat. Höjden på stammen bör vara 40cm och uppbindning längs en 2 meter hög stöd är lämplig. Ingen höjd eller bredd på träden nämns, figur 15.¹¹⁴

Lundin 1950. *Spindelbusch* är den form som liknar den *lodräta kordongen*, men eftersom grenarna bildas ut i vågrät ställning, är inte *kordong* den rätta benämningen enligt författaren med det breda växtsättet träden har till motsatt höjd. Han benämner formen *bred pyramid* och *konform*. Genom nedbindning ger den breda pyramidformen frukt tidigare än *pelarformen*. Båda formerna rekommenderas svagväxande underlag likt dvärgträden.¹¹⁵

Samuelsson & Schenkmanis 1990, beskriver uppbyggnaden av ett spindelträd. Trädformen passar mindre utrymmen i små trädgårdar och utgår från att uppbyggnadsbeskära ettårigt spö. Stamhöjden anges till 70-80cm där en genomgående stam med fördelade huvudgrenar sprids jämnt över stammen. Målet är att hålla god balans i tillväxt och beskära bort kraftiga skott. De ledskott som inte utgör huvudgrenar binds ner till vågrät vinkel för att stimulera fruktsättning. Inget mått av sluthöjd eller grenlängd anges.¹¹⁶

Alm, Veltman & Vollbrecht 1998 Spindelträd är samlingsnamnet för tyskans Spindelbusch, spolformade buskträd, spolpyramid, spolar, spindlar och dvärgpyramid. Här finns det en förvirring enligt författaren i användning och beskärning och väljer att presentera en metod av spindelträd som används av fruktodlare, med uppbyggnadsbeskärning på sidorna. Spindelträd är enligt Alm fortfarande en metod som används främst inom fruktodling. Ett svagväxande underlag är det enda möjliga då starkväxande inte anses lämpligt. Spindelträdet som metod lämpar sig både som fristående träd, spaljerat och till frukthäck. Dessa kräver uppbindning och stöd vilket avgränsats från detta arbete.¹¹⁷

Jagne 2004 är inne på att spindelträd är en metod skapad för yrkesodling. Träden beskrivs planterade i långa rader med grenverket utgående från den genomgående stammen likt en spiral. De är små träd på svagväxande stam som ger hög avkastning.¹¹⁸

Hansson & Hansson 2005 rekommenderar spindelträd till dem med liten plats och hänvisar att den kan planteras med tre meters mellanrum.¹¹⁹

Vollbrecht, Alm & Veltman 2006 kommenterar att spindelträden används med framgång i fruktodlingar och att den kan svår för privatpersonen att tillgå då handeln säljer uppstammade träd avsedda för kronform. Dock tillägger han att vid köp av tvååriga fruktträd finns de sorter som lämpar sig till och med bättre för spindelträd, de måste dock alltid vara på svagväxande underlag. Sluthöjden ses som uppfyllt när trädet når 2,5-3m och toppas därefter. Spindelträd för privatpersonen rekommenderas att uppföra dem som häck och spalje.¹²⁰

Robild & Grundsten 2021 skriver ut spindelträdet som den metod som yrkesodlingen använt sig av sedan sekelskiftet och beskriver spindelträdet främst i odling placerad i rader. Med en genomgående stam och trubbiga grenvinklar önskas formen anta en ”stiliserad julgran”.¹²¹

---

¹¹⁴ Östlind 1949, s. 354–356.

¹¹⁵ Lundin 1950, s. 205.

¹¹⁶ Samuelsson & Schenkmanis 1990, s. 36–37.

¹¹⁷ Alm, Veltman & Vollbrecht 1998, s. 95–97.

¹¹⁸ Jagne 2004, s. 40.

¹¹⁹ Hansson & Hansson 2005, s. 447.

¹²⁰ Vollbrecht, Alm & Veltman 2006, s.106–109.

¹²¹ Robild & Grundsten 2021, s. 98.

Smal spolform, pelarform, pelarträd

Lundin 1950, grupperar spolformade träd som en benämning av spol- och pelarform. Gruppen delas sedan in i flera former. Här beskriver han en smalare spolform även kallad pelarform som har ett smalare formspråk och kan planteras på hälften v avståndet mot den bredare pyramidformen. Svagväxande underlag rekommenderas och är lämplig med sitt smala växtsätt till den mindre trädgården.¹²²

I avsnittet *trädformer* presenterar Jagne 2004 pelaräppelträdet som en form där flera sorter av äpple har korta sidogrenar som ett naturligt växtsätt, skapar ett smalt träd i pelarform med litet beskärningsbehov.¹²³

Vollbrecht, Alm & Veltman 2006 avsätter ett stycke åt pelarträdet där han presenterar flera nya sorter som uppkommit. Pelarträdet består av sorter som endast ger få ledskott och sidogrenar vilket leder till ett smalt växtsätt och minimal beskärning för den som har liten plats eller önskar skapa ett fruktstaket med tätt placerade pelarträd, endast 50cm mellanrum.¹²⁴

Näslund 2019 nämner pelarträd som en möjlighet att plantera vid mycket trånga utrymmen. Den gör sig väl i samplantering och finns i flera sorter i handeln enligt författaren. Den blir några meter i stamhöjd.¹²⁵

Robild & Grundsten 2021 beskriver pelarträdet som en alternativ form till spindelträden och jämför egenskaperna med ett spaljerat träd där trädet är mindre men ger en stor skörd. De ska uppnå en höjd om två meter på fem år och blir aldrig bredare än 30 cm. Det är specifika sorter som är anpassade för pelarträd och Robild hänvisar att de passar krukodling.¹²⁶

2.2.2.3 Krypande form

Ryska metoden, krypande fruktträd

En metod för att framkalla tidigare fruktsättning är den ryska metoden som beskrivs som en liknande metod där grenarna böjs ned som Dahl 1948 beskriver Fey och Wirths metod som formar en bred pyramidform. Här eftersträvas än lägre växtsätt med grenar liggandes längs marken och ska därmed skapa mer kolhydrat *till främjandet av blomknoppar*. Metoden försvårar dock arbetet av den underliggande jorden med den liggande kronan.¹²⁷

Lundin 1950 beskriver det krypande fruktträdet som en metod för att klara hårdigheten bättre i de delar av landet där fruktodling inte är lämplig. Genom att låta grenarna gå längs marken kan den liggande kronan täckas av snö och på så vis klara vintrarna bättre genom isoleringsförmågan. Metoden beskrivs möjligt användas i delar av landet och i Ryssland.¹²⁸

---

¹²² Lundin 1950, s. 205.

¹²³ Jagne 2004, s. 40.

¹²⁴ Vollbrecht, Alm & Veltman 2006, s. 106.

¹²⁵ Näslund 2019, s. 23.

¹²⁶ Robild & Grundsten 2021, s. 98.

¹²⁷ Dahl 1948, s. 77–79.

¹²⁸ Lundin 1950, s. 68.

3. Analys och diskussion

3.1 Analys

Genom att analysera resultatet av insamlade data tillsammans med tolkning av litteraturen, har de beståndsdelar som trädet utgör, dess höjd och beskrivna form, resulterat i fem indelningar av form, se figur 16. Resultatet visar hur träden *kan* ha sett ut utifrån författarnas beskrivningar, illustrationer och foton. Dessa presenteras med egna illustrationer samlat till bilaga 1.

Figur 16 Tematisk analys för att kategorisera benämningarna av form till fem grupper, kronform, korgform, pyramidform, pelarform och krypande form.

De smalare träden

Användandet av svagväxande grundstam kommer redan år 1873 av johannis, paradis och doucin. Svagväxande grundstam med främsta egenskaper som fruktsättning i tidig ålder och hög avkastning, har gjort dem överrepresenterade i moderna fruktodlingar.¹²⁹ Undersökningen visar att de förökats genom frö, sticklingar och kloner för att från 1949 börja benämnas som ett samlat begrepp, klonstam. Detta är i samma tid som klonstammen A2 kommer i bruk, vilket kan ha gett upphov till det samlade begreppet klonstam börjar användas för de svagväxta klonstammarna. Med anledning av sitt växtsätt har den svagväxta grundstammen varit lämpligt till spaljering och rekommenderats till formträd. Det går i linje med Alm, Segerros & Veltmans begrepp om formträd, som syftar till spaljering av träd.¹³⁰ Nackdelen med dessa träd är att de har mindre hårdighet och en kortare levnadslängd jämfört med ett

¹²⁹ Tahir 2014, 94.

¹³⁰ Alm, Segerros & Veltman 1984, s. 277.

starkväxande underlag. Träd som historiskt formats på svagväxande underlag finns troligen endast kvar från 1990 fram till nutid på grund av sin korta livslängd.

Svagväxande äppelträd har med sin balans mellan generativ och vegetativt,¹³¹ framgångsrikt formats till ett smalare träd sedan 1948. De smala träden har presenterats som betydande för den mindre, privata trädgården, men ses från 1998 främst som ett träd med tillhörande former till användning i fruktodlingar. Detta stämmer överens med Tahirs beskrivning om nutidens kommersiella fruktodlingar där spindelträd är den beskärningsform som används uteslutande.¹³² Pelarformen nämns 1948 med måttet 100cm i diameter över kronan och samma mått nämns fram tills 1984. Dess yttre form är inte helt olik pelarpyramiden som nämns 1873. Den har ett liknande, smalt, formspråk på svagväxande kärnstam. Kan pelarpyramiden vara en förlaga för spindelträdet som kommer 80 år senare? Förväntade pelarformer som kan finnas i nutid är pelarform, spindel och spolforn. Samtliga på svagväxande klonstam.

Från 1948 finns olika benämningar och former av det spolfornade trädet, spindelträd. Spindelträd är en odlingsteknik hämtad från Tyskland. Under samma tid kommer klonstammarna från East Malling, England¹³³. Kanske finns det samband att det påverkar genomslaget med ett enhetligare och pålitligare underlag? Spindelträdet odlas nämligen endast på svagväxande underlag för att producera frukt i tidig ålder och utgör ett mindre skrymmande träd till trädgården. Det gör tyvärr att de inte åldras särskilt länge även om författare under mitten av 1900-talet hävdar att de kan leva 50-60år. Oavsett, finns dessa spindelträd inte kvar bortsett från 1949 då spindelträdet rekommenderades som stamträd, det vill säga frö eller klonstam av starkvuxen karaktär. De träd som planterats efter 1990 bör dock finnas kvar. Enligt min analys är det främst formen *spindelträd* och *pelarform* som förespråkats mellan 1990–2021 men även den smalare *spolfornen* åren 1998 och 2006. Det skulle innebära att *spindelträdet*, som ett paraplybegrepp för det smalare och svagväxande trädet med grenar utspridda längs med en genomgående stam, gått från sin introduktion 1948 som ett smalare träd lämpligt för trädgårdens små utrymmen, för att senare år bildas med ett bredare växtsätt. Från 1998 bedöms formerna främst användas i yrkesodling. Som komplement till den tidigare smala formen, har pelaräpplet introducerats som en egen produkt och etablerat sig på marknaden från 2004. Med endast kortsiktigt längs med stammen och en begränsad storlek, har flera sorter tagits fram i behovet av minsta möjliga skötsel. Pelarträdet är en av tio kvalificeringar av äppelträd som finns i dagens kvalitetsbestämmelser för handel av plantskoleväxter.¹³⁴

Den pyramidala formens svängningar

Pyramidala former av äppelträdet har mellan 1873–1899, varit mer ett konstnärligt uttryck, med arkitektoniska former och framstående placeringar i trädgården och längs gångar. Uttrycket träden skulle ge stod högre än syftet av att ge frukt. Det kopplas tydligt till tidens ideal och trädgårdsmästarens influenser från Sydeuropa som gav uttryck på arbetsplatser i högre ståndort. Under denna period består de pyramidala formernas underlag av svagväxande johannis, paradiset och doucin men även svagväxande fröstam. Detta gör att möjligheten finns att stöta på pyramidträd från denna tid av de som bildades på fröstam. De träd som formades

---

¹³¹ Tahir 2014, s. 61.

¹³² Tahir 2014, s. 94.

¹³³ Tahir 2014, s. 49.

¹³⁴ Persson 2019, s. 83.

pyramidalt på klonstam hade stamhöjd 25-30cm. Fröstam beskars i pyramidala former med lågstam om 30-60cm. Det innebär att samtliga pyramidformer av äppelträd har en låg stamhöjd i denna tid. Se utskrivna höjder för varje år i tabell 1.

Pyramidala formen kommer att bli beskrivandet av den yttre formen på kronträdet under 1932–1949, men nämns även som *vanlig pyramidform* och syftas till kronform år 1873. Kronträdets uppbyggnadsbeskrivning förordas serievis, det vill säga i tydliga grenvåningar från 1941–1960 vilket kan ha samband med begreppet pyramidalt kronform, där grenvåningens som oftast byggs med två grenvåningar, där den övre våningen med ett mindre omfång, skapar en pyramidalt yttre form. Eftersom den pyramidala formen ses här som en kronform, det vill säga en stamform, odlas den främst på fröstam men kan även odlas på svagväxande klonstam. Höjden på stamträdet är oftast halvstam om 60-100cm och periodvis nämns lågstam med 40-50cm stamhöjd, tabell 2.

Pyramidalt form nämns igen perioden 1984–2006, men ses då som en beskärningsguideande form vid minskandet av kronans omfång. Denna beskärning kan idag utläsas på de träd som fått en kraftig kronreducering under den här perioden och kan ses där förgrening och nytillväxt vid beskärningspunkterna uppkommit. Detta visar sig oftast med onaturlig storleksskillnad på dess grenar. Det betyder att pyramidala formen från 1984 inte är en uttalad grundform och behandlas inte vidare i den sammanställning av de träd som kan finnas kvar.

Kronform på halvstam är konstant

Kronform syftar på den form som kron delen av det uppstammade trädet beskrivits till. Även om formerna har varit varierande på äppelträdet, är det kronformen på halvstam som skrivs ut som den mest förekommande under nästan hela undersökningens tidsspann. Det är endast 1852 som inte presenterar kronform. Mellan 1858–2021 är det kronformen som syftas i de fall uppbyggnadsbeskrivning beskrivs. Benämningarna har varit skiftande. Kronform, stamträd och pyramidalt krona syftas samma grundform. 1858–1899 benämns den som kronform och innehar stamhöjd utefter fröstammens växtkraft. Krongrenar i antal fyra till fem, släpps ut jämnt ordnade längs med stammen för att bildas krona. Då dessa innehar starkväxande underlag med den hårdighet som följde, kan dessa träd tänkas blivit betydligt större än de äppelträd vi benämner som stora i dagens mått. Under 1932–1949 benämns kronformen som pyramidform, där den yttre formen av kronan antog en toppig form för att sprida ljusinsläppet till den yttre, nedre delen av kronan. Trädet har en genomgående stam med utspridda grenar längs stammen, men 1941 introduceras en ny kronuppbyggnad som håller i sig till 1960. Grenarna ska sitta i tydliga grenvåningar ut från stammen med 3–5 grenar i varje våning. Det kan tänkas att detta förstärkte uttrycket av en pyramid, med en mindre kronvåning överst i trädet. Underlaget består av fröstam fram tills 1949 när A2 marknadsförs som en odlings säker klonstam med starkväxande och hårdig egenskap, liknande kärnstammen. Det innebär ett enhetligare växtsätt och har troligen en betydligt mindre storlek än starkväxande fröstam, vilket även passar bättre in i villaträdgården. Stamhöjden ges som vanligast halvstam 60-100cm eller lågstam 40-50cm. År 1948 används även klonstam till lågstam, men fröstam är fortfarande det vanligaste underlaget och inhandlades oftast från ciderproduktioner i Normandie, Frankrike. Samma år förespråkas kronhöjning av de tidigare lågstammiga träden. Det kan tänkas att det underlättade skötseln av den nya gräsmattan under träden som har blivit alltmer värdefull för familjen. Från den här tiden kan det tänkas att äppelträden börjar gå mot de mått som dagens kvalitetsregler avser, med en stamhöjd runt en meter för enklare villaliv.

Buskträd eller buskformade träd, är en form av äppelträd som nämns mellan 1899–1951. Genom att använda svagväxande klonstam beskuret i en friare kronform på lågstam, oftast endast 20-30cm hög, kunde dessa placeras mellan de starkväxande kronträden och effektivisera ytan. De bar dessutom frukt tidigt och gavs i regel endast beskärning de första tre åren, för att därefter inta ett friare, buskigt uttryck. 1908 är det årtal då buskformen även inkluderar vildstam på lågstam. Dessa träd på vildstam kan finnas kvar idag och bör ha ett karaktäristiskt utseende om de låtits behålla de lågt sittande grenarna och inte fått en kronhöjning som senare tid förespråkade.

Kronformen som *uppbyggd serievis*, anses omodern 1984 och ska nu, som tidigare, släppas ut från stammen likt en spiral för en jämnare belastning av kronan. Samma uppbyggnad håller i sig fram tills idag med syftet att skapa en stabil och luftig krona med god vikt bärande förmåga. 1984 försvinner de tidigare utskrivna stamhöjderna från litteraturen och även fröstammar blir mindre vanligt. Författarna utgår från tillgängligheten i handeln och under 80-talet pågår ett kvalitetsarbete för en säkrare handel med växter, det regler som kommer bli vedertagna under 90-talet med kvalitetsregler för plantskoleväxter.¹³⁵ Då jag inte har haft tillgång till tidigare upplagor av denna föreskrift, kan jag ej kontrollera när fröstammade äppelträd slutade säljas i Sverige. I undersökningen uppges handeln erbjuda endast klonstam från 2004, vilket skulle innebära att det fanns en större genetisk variation av grundstammar i handeln fram till 2004 med fröstam.

En smalare variant av kronformen är Nilssons egen framarbetade metod, där han skapar ett platt fruktträd 1992. Likt spaljering men fristående, formas trädet platt för att ta mindre plats av trädgårdens yta. Författaren hänvisar inte till specifikt underlag men enligt de mått som uppges tolkas underlaget vara av starkväxande karaktär¹³⁶ vilket innebär att de träd som formades platta vid den här tiden, även kan stå kvar idag.

Två udda fåglar

Två former som i mitt resultat avviker från andra former, nämns endast under en kort period vardera. 1899 finns gaffelform som utgörs av två eller tre grenar utgåendes från samma punkt och bildar trädets krona. Eftersom dem träd med tre huvudgrenar har ett uttryck av en genomgående stam, men inte på de träden med två huvudgrenar, blir den här gaffelformen svårplacerad i min kategorisering. Gaffelformen beskrivs 1899 som instabil och rekommenderas till omformning av de träd som innehar formen, vilket troligen gör att den inte längre rekommenderas sen den här tiden. 1858 beskrivs en liknande form där två till tre grenar släpps ut från ett högt ympat träd, men benämns inte vid namn. Det är inte svårt att förstå svagheterna med trädets bildande, där grenverket utgår från ympningspunkten och dessutom fördela tyngden på ett fåtal huvudgrenar. Eftersom de endast odlades med fröstam mellan 1852–1860, och var vanligaste underlaget även mellan 1860–1899, kan det rent hypotetiskt finnas träd från den här tiden. Dock kan tänkas att de har storm- och belastningsskador.

Den andra formen är *det krypande fruktträdet*. Ett lågt spaljerat, fristående träd som var en odlingsteknik som användes för att skapa bättre odlingsmöjligheter i kallare klimat. Eftersom trädet var syftat att klara kallt klimat bör dessa bestått av hårdigare fröstam, alternativt starkväxande klonstam från år 1949. I undersökningen benämns formen under 1948–1950,

---

¹³⁵ Persson 2019.

¹³⁶ Nilsson 1992, s. 66–68.

dock var det en metod som odlades fram till 60-talet.¹³⁷ Eftersom träden odlades fristående, tas den med i sammanställningen men skulle även kunna ses som ett spaljéträd med stöttande uppbindning och kan då inkluderas i en framtida undersökning av utskrivna spaljéformer.

Den öppna kronan

Likt pyramidformerna under 1800-talet, har även korgformen varit mer riktad mot det konstnärliga uttrycket. Formen skrivs aldrig ut som *korgform* under den här tiden men ges benämningar som vas, bägare, skål och fruktkorg, där alla syftas en öppen krona utan genomgående stam. Fruktkorg nämns 1927, men skrivs inte som en förespråkande form utan visas endast som ett exempel på foto och bildtext, vilket är ett bevis att den har varit en tidigare förekommande form. Detta gör att dessa benämnda former syns tydligt centrerade till åren 1873–1899. Med tanke på de uppdaterade råden kring uppförandet av frukträd runt sekelskiftet¹³⁸, finns här ett samband att utläsa att dessa former fasades bort efter 1899. De var helt enkelt inte brukbara nog och var troligen främst ett sätt för trädgårdsmästaren att uttrycka sin skicklighet, något som allmogen och den större allmänheten inte var i behov av.

Åren 1873 och 1894 beskrivs att dvärgträd kan skapas i samtliga former. Detta gör att 1800-talets korgformer kan ha funnits på samtliga underlag och stamhöjder. De som kan finnas kvar idag är de som odlats på fröstam, då med samtliga stamhöjder låg- halv- och högstam. År 1888 skiljer författaren på de olika öppna kronformerna vilket innebär att de fanns en varierande form och har inte endast olika benämningar under åren. Här nämns skålformen som en misslyckad kronform vilket kan tolkas att kronträdets ses som en bättre grundform, dock utan motivation om vad han menar - fruktsättning eller trädets hållbarhet? De träd som odlats på fröstam kan finnas kvar idag. Korgformen nämns senare som skål- och trattform mellan 1941–1955, men endast på dvärgstam med fyra huvudgrenar utan toppskott. Dessa träd finns troligtvis inte idag.

Korgformen som grundform av stamträd, nämns första gången 1852, då som *tom korg* där den beskrivs som en tysk metod i att hålla träden små med hård beskärning. Den form som benämns korgform fram tills idag, börjar 1941 och syftar på att ge trädet en öppen krona utan mittstam, bestående av tre till fyra huvudgrenar. Som grundform nämns den fram till 1960, främst av fröstam eller starkväxande klonstam. Därefter återkommer den men inte som en grundform utan som en kronsänkande insats mellan 1998–2006, där toppen av kronträdets reduceras och bildas med det en öppen krona. Det kan tänka sig att i takt med ett ökande behovet att minskad skötsel, ett ointresse för fruktsättning och med införandet av motorredskap, kunde träd radikalbeskäras, något som även Morin beskriver.¹³⁹ De kraftigt växande äppelträden från sekelskiftet kunde minskas i sin storlek. Intressant är den iakttagelse som författarna skriver ut 2006 där resultatet av samma behandling tidigare år, tagit bort trädets naturliga formspråk och i stället skapat en kraftig skottbildning med vegetativ tillväxt, vilket kanske är anledningen att metoden inte syns mer i litteraturen åren efter. Korgformen skrivs ut även som grundform 2006, men rekommenderas svagväxande grundstam. Det är första gången sedan 1960 den åter presenteras som grundform.

---

¹³⁷ Grönlund 2022.

¹³⁸ Näslund 2000, s. 31–32.

¹³⁹ Morin, 2023.

Alla tiders stamhöjd

Stamhöjden varierar både i angiven höjd och i mening vad de olika benämningarna innefattar. Gemensamt över tid kan ses att höjden mellan 60-150cm och som oftast mellan 80-100cm, omnämns som halvstam och stam. Det är den höjd som skrivs ut mest frekvent och håller i sig fram till idag. Den benämns dock som *vanlig lågstam* i den senast utgivna källan, vilket blir vilseledande mot historiska benämningar. Högstammade träd nämns som mest i början av undersökningsperioden, för att under 1900-talet nämns i enstaka litteratur. Dvärgstam som nämns från 1860, börjar från 1950-talet att minska i sitt omnämnande. Den benämns från denna tid som klonstam, vilket leder in på underlag mer än trädets stamhöjd. Benämningen av trädets olika höjder syftar därmed som oftast på dess ympade underlag. *Dvärg* har använts där egenskapen eller karaktären för trädet är svagväxande. Stamträd är benämning för starkväxande. Utifrån tillväxtkraft har benämningarna av undersökningen delats in i två grupper, figur 17.

Figur 17 Indelning av benämningar utifrån dess växtkraft. Växtkraften klassificeras stark- till svagväxande.

Arkitektoniska och konstnärliga former

Den konstnärliga beskärningen begränsas till perioden 1873–1899. Åren innan är det endast få benämningar av kronform och tom korg som kan utläsas. Visserligen rymmer denna undersökning endast tre böcker i perioden 1852–1873, vilket ger ett litet underlag att dra slutsats om de former som presenterats tidigare. Kan centreringsen kring formerna bero på att författarna inspirerats av varandra? Eller beror det på att handboken inte trycktes för allmänheten och var därför endast tillgänglig för trädgårdsmästarna själva? För att nå titeln trädgårdsmästare på 1800-talet var det i de flesta fall förenat med utlandspraktik. När de sedan återvände till Sverige hade de tagit med sig influenser som kunde appliceras till deras arbetsplatser åt högre ståndort, vilket kan förklara resultatet av den här tidsperioden. Med arkitektoniska former och trädgårdskonst presenterat i flertalet konstlade former, står det klart att det var främst attributen till platsen man ville uppnå framför större fruktskördar. När jag slår upp sidan som visar ett foto från Julita gård, Södermanland tidigt 1900-tal, ser jag

likheten mellan 1800-talets pyramidäppelträd från underökningen och de pyramidalt formade barrträden som syns på bilden, även dem på en mycket låg stam,¹⁴⁰ se bilaga 7. Det blir påtagligt att bildandet av arkitektoniska former med en symmetrisk placering, inte endast omfattade prydnadsträd, utan även fruktträd, där äppelträdet är en tacksam art att beskära.

3.2 Diskussion

Undersökningen visar att det går att urskilja tidsperioder i fråga om boken riktar sig till i den litteratur som använts. Litteratur mellan 1908–1932 inriktar sig till den mindre trädgården, allmogen, täppan och villahemmet. Böckerna mellan 1941–1955 inriktar sig enbart till fruktodlare och från andra hälften av 1900-talet riktar sig litteraturen öppet till privatpersoner. Samtliga beskärningsåtgärder har syftet att reglera tillväxten av trädet, som alltid understötts av sin grundform. Grundformen är resultatet av en medveten uppbyggnadsbeskrining. Det vill säga, att oavsett trädets planerade syfte och framtida ändringar, kvarstår trädets grundform och bör beaktas. Det går i linje med Morins instruktion i att underhålla och värna trädet till dess grundform.¹⁴¹ I arbetet i kulturmiljö finns möjligheten att komma historien lite närmare gällande äppelträdets utformning över tid. Citatet av Sonesson i uppsatsens inledning, innehåller flera insiktsfulla tankar om den stora kunskap som utövaren besitter för att kunna forma träden. På samma sätt har kunskapen 100 år senare, lett oss fram till ett resultat som visar den form som erfordras i dagens litteratur. Den spänner inte längre över konstlade former som tidigare. Syftet är nu främst att forma trädet friskt och stabilt, med balans i tillväxten. Detta kan ses som ett resultat av människors nyfikenhet och behov att påverka äppelträdet utefter de syften vi haft. De tidigare formerna av äppelträdet har blivit kulturhistoria och berättar om sin tid, där de formats utifrån samhällets funktion. De kan åter planteras i sin kontext, där ett tidigare träd möjligen utgått av ålder eller försummad skötsel.

Som Sonesson beskriver formandet av trädet likt en plastisk massa, är jag benägen att dra paralleller även till historiens *omnämmande* av formen. Undersökningen visar att benämningar rör sig mellan de olika formerna för att flertalet gånger syfta på samma eller helt olika former, beroende på tidsperiod. Även om författarna uttryckt olika former finns förvånansvärt många likheter dem emellan. Exempel är pyramidalt formspråk och spiralformat grenverk på kronträd som över tid över går till spindelträd. Dessa har ett svagare växtsätt som senare blir framgångsreceptet för hög avkastad odling. Även pelarpyramiden från 1800-talet har sina likheter med det mindre skrymmande spindelträdet som även kan liknas med en lodrät kordong med sitt korta grenverk. Formspråket utvecklas ytterligare till pelarträd under 2000-talet och kan även den ses som en lodrät kordong. Det gör att benämningarna är många och används i flera fall för att beskriva samma form, vilket har varit utmanande i att kategorisera de benämningar som undersökningen samlat in. Det betyder också att variationen av äppelträdet är mycket stor men att denna undersökning är en start i kartläggningen av de former som träden bildats i.

Ta hjälp av sortens naturliga form

Svårigheten med handböcker och beskärning är den skrivna texten till ett hantverk och de olika uppfattningarna som kan skapas där emellan. Detta skapar utrymme för att de former som erfordrats i böckerna kan ha uttryckt sig på annat vis i verkligheten. Inte minst med tanke

---

¹⁴⁰ Ahlklö 2023, s. 202

¹⁴¹ Hantverkslaboratoriet 2023.

på det vegetativa material, vilket är levande och inte alla gånger går att forma till exakta ändamålet utifrån sortval, förutsättningar på platsen och odlarens kunskap. För att behjälpa och förstärka tilltänkt form för framtida planteringar, kan resultatet av Tahirs avhandling stötta formen genom det sortval som kan göras utifrån sortens naturliga växtsätt. Tahirs indelning av *naturliga former* är: *Busktyp*, de sorter som inte har en distinkt mittstam och karaktäriseras av ett flergrenat upprättväxande växtsätt. *Kolumntyp* utvecklar en starkt dominerande genomgående stam med trubbiga grenvinklar. *Kupoltyp* karaktäriseras av de sorter som bildar långa skott och grenar och utgår från en genomgående stam. *Kontyp* är den form av de naturliga växtsätten som anses var den mest lättformade då dessa sorter utvecklar ett väl förgrenat träd längs med en genomgående stam.¹⁴² Tahirs forskning kan därmed förstärka en tilltänkt form genom sortval.

Trädsortimentet

Med diskussion utifrån Vollbrecht, Alm & Veltman år 2006, där uppbyggnadsbeskrivningen syftas bilda kronform, utgår författarna från ett inhandlat tvåårigt träd från plantskolan. Trädet har redan på plantskolan påbörjats uppbyggnadsbeskrivning och givits bestämd stamhöjd och krongrenar. Detta skapar en begränsning för den som vill odla ett äppelträd i annan form, utan att behöva framställa ett träd genom egen ympning. Hur har sortimentet i handeln, som är utformat av kvalitetsreglerna, påverkat oss och våra trädgårdar då träden säljs i förbestämmd form och där handböckerna dessutom förespråkar uppbyggnadsbeskrivning i kronform? Under 80-talet nämns svårigheten att införskaffa annat underlag eller möjlighet till variation genom plantskolans sortiment. Detta är i samma tid som plantskoleregler med kvalitetsbestämmelser tillkommer. Vad som har gett oss ett säkrare underlag och odlingsresultat, har kanske också valt bort möjligheten för den som önskar införskaffa underlag med större variation och möjligheter. Det kan även diskuteras hur hållbarhetsmässigt svenska äppelträd blir, då ett enhetligt växtmaterial alltid innebär en högre risk vid störning. Det ger belägg till att åter plantera en större variation genom kärnstammar för en större genetisk variation och hållbarhet. Samtidigt kanske dagens kvalitetsregler skapar en möjlighet för den moderna människan att införskaffa sig ett äppelträd utan större förkunskap. Enligt Vollbrecht, Alm & Veltman är de flesta underlag i plantskolan starkväxande vilket inte överensstämmer med det senare 1990-talets önskan om ett mindre äppelträd till den mindre trädgården. Definitionen av trädets storlek har sannolikt ändrats över tid. Träden från 1800-talets fröstammar gav betydligt större träd än klonstammen A2, som är den främst använda starkväxande klonstammen sedan 1900-talets mitt fram tills idag.¹⁴³ En illustrativ jämförelse mellan grundstammars storlek ges av Tahirs avhandling och visas i bilaga 7. Det ger en förståelse för skillnaden av tillväxt hos de olika grundstammar som Tahir behandlar.

Fortsatt diskussion av genetiken hos klonstammar kan diskuteras utifrån Tahir avhandling där han nämner East Malling, försöksstation i England, som producent av grundstammar i över 70 år. Han nämner att de tidigare fröförökade träden till odling bytts ut till klonstammar.¹⁴⁴ Det innebär att de svagväxande grundstammarna innan 1945 troligtvis kommer från en annan plats än East Malling. Norrbäck är den enda som nämner härkomst med importerad doucin på halvstam från Amerika 1901.¹⁴⁵ Vart mer kan svagväxande stammar köpts in? Var det från flera länder eller producerades dem som oftast i Sverige eftersom det nämns så sällan?

---

¹⁴² Tahir 2014, s. 83–84.

¹⁴³ Wexthuset 2024.

¹⁴⁴ Tahir 2014, s. 49.

¹⁴⁵ O. Gustav Norrbäck 1901, *Anteckningar om trädgårdsodling (2)* s. 20–25.

Lågstammens renässans

Träd som formats med lågstam, uppmanades att höjas för lättare tillgänglighet under trädet när gräsmattan tog första plats hos villaägaren från 30-talet. Med skötsel genom gräsklippare och åkgräsklippare, kan ett antagande göras att kronhöjning utförts på många lågstamträd. Nya influenser kommer i dagens samhälle där klimatmål synliggör andra förhållningssätt och skötselanvisningar för att främja biologisk mångfald. Genom en minskad skötsel av gräsmattan, där gräset släpps upp i högre höjd eller lämnas orörd under trädspiegeln, kan lågstamträdet få sin renässans. Lågt sittande krongrenar skapar en ny trädssilhuett på trädgårdens äppelträd hos den moderna människan och fungerar inte bara utmärkt som klätterträd, utan även som en historieberättare. Den här undersökningen har fångat in äppelträdets grundform och kan belysa de former som fallit bort ur handböckerna under det senaste seklet. Det lågstammade äppelträdet är ett exempel på de träd som genom ändrat behov fallit bort men som i modern tid gynnsamt kan användas på nytt.

3.3 Vidare forskning

Med utgångspunkt i undersökningsresultatet kan en uppskattning göras att från 70-talet och fram tills idag, beskars äppelträdet endast i kronform med genomgående stam. Hur verkligheten ser ut gällande utförandet av trädets former, finns endast att beskåda i trädgårdarna. En tanke finns att de träd som getts korgform utanför dess skrivna tid, vars ägare vuxit upp under tidigare generationer kan genom tradition tillägnat trädet korgform. Med tanke på den förmedling som böckerna haft sedan mitten av 1900-talet, där möjligheten till beskärning av fruktträd utförs av läsaren,¹⁴⁶ finns ytterligare diskussionsunderlag kring hur vi påverkats att beskära äppelträdet. Hur har vi valt att forma träden i olika tider sett till handling? Dåtidens litteratur hade en mer bildande förmedling av utförandet. Betyder det att träden formades oftare efter tidens ideal, eller var det kunskapsutbytet mellan två parter som främst avgjorde beskärningen? Hur stor betydelse hade länsträdgårdsmästarna och deras ideal i formandet av äppelträden, och vad skulle de betyda för kommande generationer och deras uppfattning om trädets beskärning?

3.4 Slutsats

Så var det kandelaberform som jag och mina kurskamrater lyssnat in den där dagen på Kinnekulle i äppelgården? Nej, inte om jag svarar med den här undersökningen. Den stämmer däremot överens med tiden för kronform där grenvåningar ordnades serievis, vilket gav tydliga grenvåningar med huvudgrenar utgåendes från samma punkt på stammen. Eftersom handledande lärare för dagen även är handledare för det här examensarbetet, gjorde han mig uppmärksam redan i undersökningens första skede: -Är det en kandelaberform? Eller är det jag som benämner det som kandelaberform?¹⁴⁷ Den här undersökningen ger svar på hur stor variationen kan tänkas vara på de former som beskrivits och på de benämningar som beskrivit en form av äppelträdet. Undersökningen har visat vad den tryckta handboken uttalat för former av äppelträdet under utgivna år mellan 1852–2021. Att undersöka andra källor som influerat i ämnet: media, trädgårdsskolor, hushållningssällskapen, lokala variationer och inte minst, de träd som vi kan avläsa ståendes i dagens ljus, kan ge svar på fler av de former

---

¹⁴⁶ Nord 2008 s. 231–233.

¹⁴⁷ Joachim Löfgren 2024. Handledande samtal i examenskursens inledning.

äppelträdet har haft och kunnat tänkas ha. För just äppelträdet är tacksamt när det kommer till beskärning och formandet av dess krona, ”-likt en plastisk massa”.¹⁴⁸

4. Sammandrag

Denna undersökning är sprungen ur en nyfikenhet kring hur de svenska äppelträden formats och tagit hjälp utifrån den tryckta handboken mellan 1852–2021. Vilka typer av äppelträd kan jag tänkas stöta på i mitt arbete som trädgårdsmästare 2024? Genom ett urval om 39 böcker skrivna av sin tids framstående yrkespersoner eller inspiratörer, har en inventering utförts av de grundformer som förespråkats i de kapitel som främst behandlar uppbyggnadsbeskärning och beskärning av fruktträd. Insamlade benämningar rörande form har genom tematisk analys kategoriserats till två huvudgrupper, *stamträd* och *formträd*. Under varje grupp har undergrupper med tydligt formspråk placerats och resulterat i fem grupperingar. Stamträd ger *kronform* och *korgform*. Formträd ger *pyramidform*, *pelarform* och *krypande form*. I varje undergrupp finns benämningen av former från litteraturen vidare placerad. Undersökningen har resulterat i 36 benämnda former. Genom en analys av trädets beståndsdelar, beskuren stamhöjd och beskriven form, har underökningen kommit fram till ett resultat som visar hur träden kan sett ut. Formerna kan i sin tur knytas till tidsperioder som böckerna uttrycktes i. Detta innebär att det finns en möjlighet att avläsa tidslager i trädgårdens äppelträd genom att beskåda dess grundform, förutsagt att trädet blivit skött efter tidens uppmaningar i skrift. Med det vill tilläggas att underökningens resultat endast är ett fragment av verklighetens äppelträd. Undersökningen avser att besvara följande frågor:

Vilka beskärningsstilar för äppelträd nämns i svensk trädgårdslitteratur mellan åren 1852–2021?

Kan samband utläsas mellan formerna och går de olika beskärningsstilarna att ställa i kronologisk ordning?

Vilka trädformer kan finnas kvar idag från de år de förespråkats?

Undersökningen har gett svar på vilka beskärningsformer som nämns i litteratur mellan 1852–2021. Det finns samband mellan formerna och de kan kategoriseras och knytas till specifika tidsperioder. Därmed går formerna att placeras i en kronologisk ordning. Syftet med äppelträdet har en påverkan till hur det beskars. Under 1800-talet präglas trädgårdskulturen i högre ståndort av ordnade former runt ägorna. Detta innebar att även fruktträden formades i arkitektoniska former och kunde även visa prov för trädgårdsmästarens skicklighet. Attributen för platsen var av högre syfte än mängden frukt. Fram mot sekelskiftet uppdateras förordande beskärningsinstruktioner som anses föråldrade. Med oroliga krigstider frammanades varje hem att plantera fruktträd för hushållsbehov. Syftet med träden är främst att ge hög skörd med frukt. Med stigande markpriser och minskande trädgårdar önskas mindre fruktträd. Samtidigt önskas större plats för gräsmatta och motordrivna redskap som gräsklippare och motorsåg för allmänheten under mitten av 1900-talet och påverkar hur vi ser på äppelträdets plats i trädgården. Med ökad import och ett bekvämare liv, tillåts vi se trädet med andra värden än att främst ge mat. Äppelträdet är ett givet element i villaträdgården, men får inte breda ut sig

---

¹⁴⁸ Sonesson 1927 s, 78.

och ge för hög avkastning. Det leder till mödosamt arbete. Genom inträdet i EU under 90-talet, påbörjas en rationalisering av plantor. Variationer som fröplantor gav, togs bort för att bli mer enhetligt och säkert. Även stamhöjdens variation minskas. Detta påverkar instruktionerna i tidens litteratur där författarna i regel utgår från träden som tillhandahålls i handeln.

Genom att kartlägga äppelträdens underlag, vars sammansättning möjliggör trädets livslängd, tillsammans med utskrivna former, ger undersökningen svar på vilka trädformer utskrivna från sin tid som kan finnas kvar teoretiskt. Resultatet av undersökningen ger ett underlag till vilka former som erfordrats under olika tidsperioder och kan därmed fungera som orienterande i valet av äppelträd och dess skötsel som planteras in i kultur- eller tidsenlig miljö. Resultatet kan också fungera som ett stöd i att tolka ett befintligt äppelträds grundform i de fall den gått förlorad.

5. Källförteckning

Tryckta källor:

Abelin, Rudolf (1932). Den mindre trädgården: en bok för täppan och torpet. 8., omarb. uppl. Stockholm: Fritzes bokförl

Ahrland, Åsa, 1961-. - Den osynliga handen : trädgårdsmästaren i 1700-talets Sverige / Åsa Ahrland.. - 2006 - [Ny, rev. utg.]. - ISBN: 9172037482

Alm, Gustaf, Veltman, Han & Segerros, Henning E. (1984). Hemträdgården. Stockholm: LT

Alm, Gustaf & Veltman, Han (1988). Beskrining av träd och buskar. [Ny uppl.] Kista: Sandvik sågar och verktyg Skandinavien

Alm, Gustaf, Veltman, Han & Vollbrecht, Klaus (1998). Beskriningsboken. 5., [rev.] utg. Stockholm: Natur och kultur/LT

Billbäck, Bertil (1941). Frukt och bär: vägledning i fruktodling. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag

Billbäck, Bertil (1955). Frukt och bär: vägledning i fruktodling. 2., omarb. uppl. Stockholm: Kooperativa förbundet

Dahl, Carl G. & Gréen, John (1925). Hemmets trädgård: En bok för villa- och egnahemsägare. Stockholm: Sv. andelsförl.

Dahl, Carl G. (1948). Beskrining av fruktträd och bärbuskar. 8., omarb. och utvidgade uppl. Stockholm: Sveriges pomologiska fören.

Eneroth, Olof (1860). Fruktträds plantering och vård. Stockholm:

Grönlund, Emma (2022). *De krypande fruktträden - en historisk undersökning av odlingsmetoderna för krypande fruktträd under 1940-, 50-, och 60-talet*. Kandidatuppsats. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/71706>

Gréen, Sven (1949). Våra fruktträd och deras skötsel: illustrerad handledning för trädgårdsägare. [2. uppl.] Stockholm: Lindqvist

Gréen, Sven (1960). Trädgårdsbok för ungdom: godkänd av Kungl. Lantbruksstyrelsen. Stockholm: LT

Gréen, Sven (1969). Lilla trädgårdsboken. Stockholm: LT

Gréen, Sven (1978). Med Sven Gréen i trädgården. Stockholm: AWE/Geber

Gréen, Sven (1988). Lilla trädgårdsboken. 4., omarb. uppl. Stockholm: LT

Hansson, Marie & Hansson, Björn (2005). Allt om trädgård: [planering, växter, skötsel]. Stockholm: Natur och kultur/Fakta etc.

Holmqvist, Maja (2013). *Beskärning av äppelträd. Hur beskärning påverkar skörd och skötselbehov*. Examensarbete.

<https://hig.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A680905&dswid=-5748>

Horgby, Linnéa (2012). *Hur man spaljerar kärnfrukt från spö till spaljéträd - ett undervisningsmaterial med processkisser*. Kandidatuppsats.

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/33056?show=full>

ICOMOS (2012). The NARA document on authenticity (1994). Hemsida besökt 2024.05.05.

<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>

Jagne, Ingela (2004). *Beskära träd och buskar*. Stockholm: Prisma

Klintborg Ahlklo, Åsa (2023). *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-tal*. (2023).

[Stockholm]: Kungl. Vitterhetsakademien

Lind, Gustaf (1916). *Egnahemsträdgården: handledning vid den mindre trädgårdens skötsel*. 3. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Lindgren, Erik (1873). *Trädgårds-bok för folkskolor och landtmän: anvisning till odling af köksväxter, fruktträd, bärbuskar, träd och buskar för parker, m.m.* Skara:

Lindgren, Erik, Pihl, Axel & Löwegren, Georg (red.) (1877). *Handbok i svenska trädgårdsskötseln 3 Fruktodling på kalljord*. 2 uppl. Stockholm: Flodin

Lundin, Yngve (1950). *Fruktodling*. Stockholm: Lantbruksförb:s tidskr.-ab

Lundström, Anders (1852). *Handbok i trädgårds-skötseln*. 4., omarb., uppl. Stockholm: Norstedt

Morin, Henrik (2023): *Vård och beskärning av träd i äldre fruktträdgårdar* [Elektronisk resurs]. Göteborgs universitet. Tillgänglig på Internet:

<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/79192/Frukttr%c3%a4d%20dubbelsidig%202023.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Müller, Daniel (1858). *Fruktträdgårdsodlingens katekes: en i frågor och svar framställd afhandling öfver Fruktträds uppdragande af kärnor, ympning, okululering, behandling i trädskolor, beskärning och öfrig skötsel*. Stockholm:

Müller, Daniel (1888). *Trädgårdsskötsel: fullständig anvisning i frukt- och köksväxtodling, blomsterskötsel i växthus och boningsrum, trädgårdsanläggningskonst m. m.* 3. uppl. Stockholm:

Nilsson, Anton (1992). *Ympning av fruktträd*. Västerås: Ica

Norbäck, O. Gustav (1899). *Anteckningar om trädgårdsodling*. Stockholm: Joh. J. Johansson

- Norbäck, O. Gustav (1901). Anteckningar om trädgårdsodling (2). Norrtelje:
- Norbäck, O. Gustav (1908).
- Nord, Andreas (2005). Trädgårdsboken som text 1643–2005. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2009
- Näslund, Görel Kristina (2000). Äppelbok. Ny, omarb. utg. Sollentuna: Kärnhuset
- Persson, Maja (red.) (2019). Kvalitetsregler för plantskoleväxter. 6:e upplagan, 2019 Höör: LRF Trädgård/Plantskola, PDF.
<https://www.lrf.se/sok/?query=kvalitetsregler>
- Riksorganisationen Svensk Trädgård (2022). *Beskärning av fruktträd*, Faktablad nr. 35 som PDF. Besökt 2024.05.05.
https://svenskradgard.se/media/vdglwd3/35_besk%C3%A4ra_frukttr%C3%A4d.pdf
- Robild, Eva (2013). Beskära träd och buskar. Västerås: Ica
- Robild, Eva & Grundsten, Georg (2021). Konsten att beskära: träd och buskar. [Stockholm]: Bonnier fakta
- Samuelsson, Lars-Eric & Schenkmanis, Ulf (1990). Beskära träd och buskar. Västerås: Ica
- Sonesson, Nils (1927). Husmoderns trädgårdsbok. Stockholm: Åhlén & Åkerlund
- Sonesson, Nils (1960). Sonessons stora trädgårdsbok D. 1.
- Sonesson, Nils (1978[1974]). Praktisk trädgårdsskötsel. 4., genomsedda och moderniserade uppl., 3. tr. Stockholm: Bonnier
- Sonesson, Nils (red.) (1919). Handbok för trädgårdsodlare. Stockholm: Bonnier
- Sundius, Agathon (1894). Handbok i trädgårdsskötsel: lämpad efter undervisningen vid seminarier och folkskolor äfvensom till tjänst för landtmannaskolor, landtmän och mindre trädgårdsodlare. Norrköping: M. W. Wallbergs förlag
- Tahir, Ibrahim (2014). Fruktodling och efterskördshandling. Växjö: Visionmedia Syd
Som PDF <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=64871>
- Vollbrecht, Klaus, Alm, Gustaf & Veltman, Han (2006). Beskärningsboken. 2. uppl. Stockholm: Natur och kultur/Fakta etc.
- Waara, Jasmine (2019). *Lepagehäck Sortval, plantering och beskärning*. Examensarbete.
<https://www.tradgardstrollet.se/2023/04/11/gora-lepagehack/>
- Östlind, Nils (1949). Våra trädgårdar 1.

Elektroniska källor:

Hantverkslaboratoriet (2023). Instruktionsfilm med Henrik Morin. *Genomgång inför beskärning*.

<https://www.youtube.com/watch?v=n51DjYnrOyo&list=PLGXWopI5JuwMCTx2zKZsHeyWEud60EOUR&index=6>

SLU 2022. Sveriges Lantbruksuniversitets hemsida. *Balsgårds historia*. Besökt 2024-04-03.

<https://www.slu.se/institutioner/vaxtforadling/Forskning/vaxtforadling-hortikultur/balsgardshistoria/>

Wexthuset 2024. Hemsida. Grundstammar till äppelträd. Besökt 2024-04-04.

<https://www.wexthuset.com/fakta-och-rad/skotselrad-om-vaxter-i-kruka-och-tradgard/beskrivningar-odling-skotsel-bar-och-frukter/valj-ratt-grundstam-till-appeltradet>

Figurförteckning:

Omslag: Delar av undersökningens litteratur. Foto: Sofia Ågaurdh 2024

1. Sökresultat över litteratur i Göteborgs universitetsbiblioteks databas. Sofia Ågaurdh 2024
2. Uppdelning av vald litteratur utifrån utgivningsår. Sofia Ågaurdh 2024
3. Tematisk analys över äppelträdets väg till tilltänkt form. Sofia Ågaurdh 2024
4. Tematisk analys över stamträdets indelning. Sofia Ågaurdh 2024
5. Illustration av kronträdet, ur Lindgren 1861, s. 39
6. Illustrationer av buskform och platta fruktträd. Ur Norbäck 1899, s. 146 och Nilsson 1992, s. 67
7. Illustrationer av korgform och kronreducerande korgform. Ur Sonesson 1960, s. 223 och Alm 1984, s. 278
8. Illustration av korgform, ur Vollbrecht 1998, s. 91
9. Illustrationer av bägare- och vasformer. Ur Lindgren 1873, s. 50, Lindgren 1873, s. 50 och Müller 1888, s. 118
10. Illustrationer av skålformiga träd och skål- och bägarform. Ur Müller 1888, s. 103 och Norbäck 1899, s. 144
11. Tematisk analys över formträdets indelning. Sofia Ågaurdh 2024
12. Illustration av pyramidträd, ur Müller 1858, s. 50
13. Illustrationer av pyramidträd, vingpyramid och beskärningsguide. Ur Lindgren et.al. 1887, s. 45, Lindgren 1873, s. 46 och Alm 1984, s. 279
14. Illustrationer av pyramid med hängande grenar, vingpyramid och pelarpyramid. Ur Müller 1888, s. 110, Dahl 1948, s. 122 och Lindgren 1873, s. 46
15. Illustrationer av nedbundet träd och spindelträd. Ur Dahl 1948, s. 77 och Östlind 1949, s. 355
16. Tematisk analys över vägen till trädets indelning av form. Sofia Ågaurdh 2024
17. Indelning av benämningar av trädets form utifrån växtkraft. Sofia Ågaurdh 2024

Tabellförteckning:

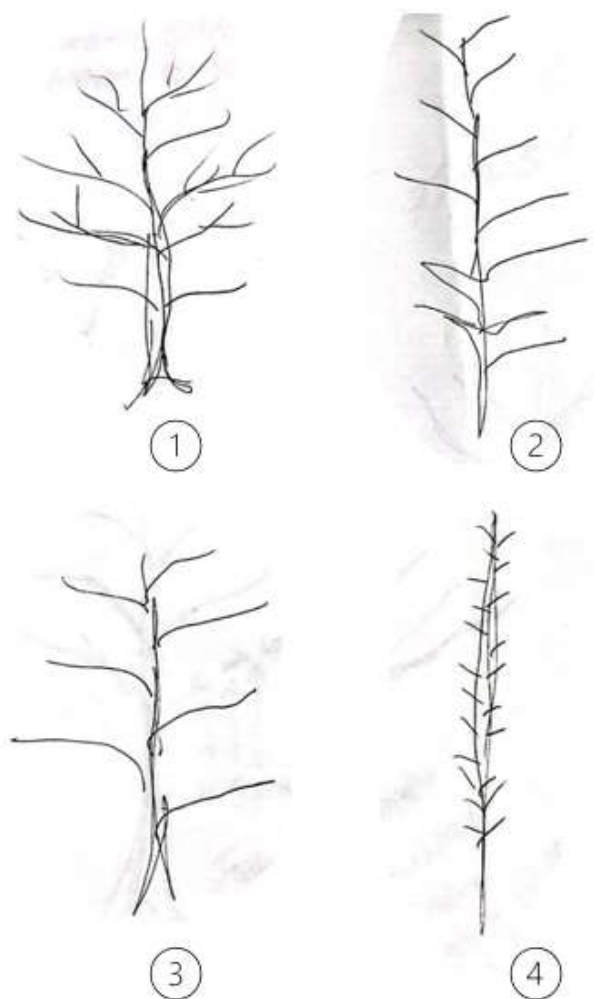
1. Stamhöjder utskrivna perioden 1852–1899. Sofia Ågaurdh 2024
2. Stamhöjder utskrivna perioden 1900–1949. Sofia Ågaurdh 2024
3. Stamhöjder utskrivna perioden 1950–1999. Sofia Ågaurdh 2024

6. Bilagor:

Bilaga 1.

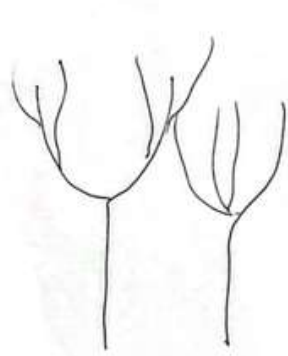
Illustrationer gjorda utifrån undersökningens resultat. Former som presenteras i bilaga 1 är samtliga möjliga att finna i dagens trädgårdar baserat på deras underlag.

Pelarform

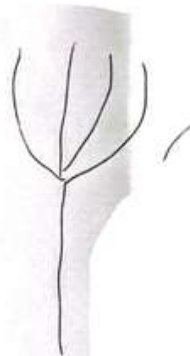

1. Spindelträd 1949. Lågstem på fröstam eller starkväxande klon.
2. Spolform 1998–2006. Svagväxande grundstam.
3. Spindelträd 1990–2021. Svagväxande grundstam
4. Pelaräppelträd 2004–2021. Svagväxande grundstam. 30cm i dm.

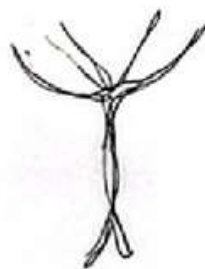
Korgform

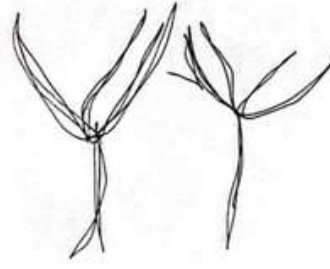
①

②

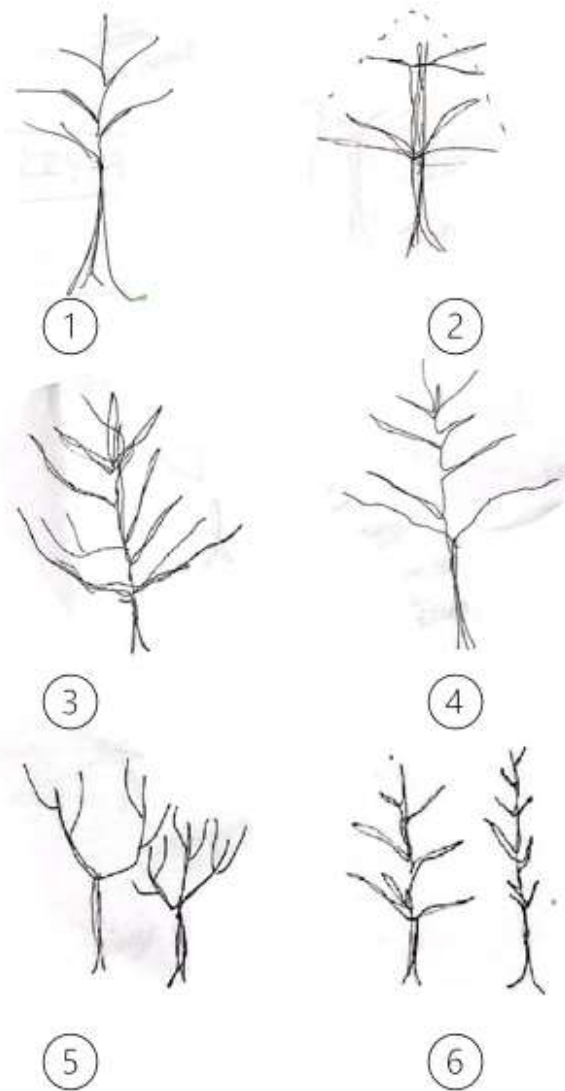
③

④

1. Bägare- och vasform 1873–1888. Fröstam och dvärgträd.
2. Skål- och trattform 1888. Frö- och kärnstam.
3. Korgform 2006. Svagväxande grundstam.
4. Korgform 1941–1960. Främst planterad på fröstam.

Kronform

1. Kronform 1858–1899. Fröstam med 4–5 huvudgrenar.
2. Kronform 1941–1960. Benämnd pyramidkrona 1932–1949. Uppbyggd med två eller tre grenvåningar på fröstam. Från 1949 på grundstam A2. 1950 på starkväxande klonstam på lågstam 30-50cm.
3. Buskträd 1908. Vildstam med lågstam 30-50cm.
4. Kronform 1984–2021. Huvudgrenar placeras jämnt fördelat längs med stammen. Vanligast grundstam A2 men fröstam finns till 2004.
5. Gaffelform 1858–1899. Kärn- och vildstam.
6. Platta fruktträd 1992. Illustrerat framifrån och från sidan.

Bilaga 2.

utgivningsförfattare	titel
1852 Lundström, Anders	Handbok i trädgårds-skötseln
1858 Müller, Daniel	Frukträdgårdsodningens katekes : en frågor och svar framställd åhändning öfver Fruktträds uppdragande af kornor, yppning, obukulering, behandling i trädskolor, beskämning och öfriga skötsel
1860 Enroth, Olof	Frukträdskötsel och värd.
1881 Lindgren, Erik	Trädgårds-bok för folkskolor och landmän : anvisning till odning af köksväxter, fruktträd, bärbuskar, träd och buskar för parker, m.m.
1887 Lindgren, Phil, Löwegren	Handbok i svenska trädgårds-skötseln. 3. Fruktodning på kalhord, omfattande uppdragning, plantering och skötsel af fruktträd, fruktbuskar och smultron, samt urval af de för våra förhållanden lämpligaste fruktsorter
1888 Müller, Daniel, omöte Agathon Sundius	Trädgårds-skötsel
1894 Sundius, Agathon	Handbok i trädgårds-skötsel. lämpad efter undervisningen vid seminarier och folkskolor ; afvensom till tjänst för landmannaskolor, landmän och mindre trädgårdsodlare
1899 Norbäck, O Gustav	Anrekomningar om trädgårdsodning. 1. Trädgårdsodningens grunder.
1901 Norbäck, O Gustav	Anrekomningar om trädgårdsodning. 2. Trädgårdsodning
1908 Norbäck, O Gustav	Handledning uti trädgårdsodning för enbök, egen hem och koloniträdgårdar
1916 Lind, Gustaf	Egnahems-trädgården ; handledning vid den mindre trädgårdens skötsel
1919 Soneson, Nils	Handbok för trädgårdsodlare
1925 Dahl, Carl G., John Gréen	Hemnets trädgård : En bok för villa- och egnahemsägare
1927 Soneson, Nils	Hemodens trädgårdsbok
1932 Ahlén, Rudolf	Den mindre trädgården En bok för tåppan och torpet
1941 Billback, Bertil	Frukt och bär : vägläddning i fruktodning
1948 Dahl, Carl G	Beskämning av fruktträd och bärbuskar
1949 Gréen, Sven	Våra fruktträd och dens skötsel ; illustrerad handledning för trädgårdägare -
1949 Östlund, Nils	Våra fruktträd 1.
1950 Lundin, Yngve	Fruktodning
1955 Billback, Bertil	Frukt och bär : vägläddning i fruktodning
1960 Gréen, Sven	Trädgårdsbok för ungdom -
1960 Soneson, Nils	Sonesons stora trädgårdsbok. D. 1
1969 Gréen, Sven	Lilla trädgårdsboken
1978 Gréen, Sven	Med Sven Gréen i trädgården -
1978 Soneson, Nils	Praktisk trädgårds-skötsel
1984 Alm, Gustaf	Hemträdgården
1988 Alm, Gustaf	Beskämning av träd och buskar -
1988 Gréen, Sven	Lilla trädgårdsboken
1990 Samuelsson, Lars-Eric	Beskära träd och buskar
1992 Nilsson, Anton	Yppning av fruktträd
1998 Alm, Gustaf, Vollbrecht, Klaus	Beskämningshöken
2000 Näshud, Görel Kristina	Appelbok
2004 Jagne, Ingela	Beskära träd och buskar
2005 Hansson, Hansson	Allt om trädträd : plantering, växter, skötsel
2006 Vollbrecht, Klaus	Beskämningshöken
2013 Robild, Eva	Beskära träd och buskar
2019 Näshud, Görel Kristina	Konsten att sköta ett äppelträd
2021 Robild, Eva	Konsten att beskära träd och buskar -

Bibliografi över de litterära källor som undersökningen baserats på.

Bilaga 3.

buskträd
buskformade träd
tom korg
vasform
skålformig krona
skålform
bägarform
bägarformig krona
fruktorg
trattform
korgform
ryska metoden
dvärgträd med vågrätt läge
krypande fruktträd
pyramidform
flygelpyramidform
pyramidformad krona, vanlig pyramidform
perlarpyramid, pelarpyramidform
pyramidträd
femvingade pyramiden
konformig krona
högre pyramidträd
pyramid med hängande grenar
ljusstake
konformade fruktträd
lodrät fristående kordong
spindelpyramid
spolform
spindelträd
Spindelbusch
spolform (spole)
spolformigt buskträd
spindelform
pelarlik form
pelarform
spolpyramidträd
spindel
dvärgpyramid
pelarträd
spolpyramid

Lista över samtliga benämningar från undersökningen.

Bilaga 4.

Platt fruktträd, foto ur Nilsson 1992, s. 66.

Korgformat träd, foto ur Robild 2021.

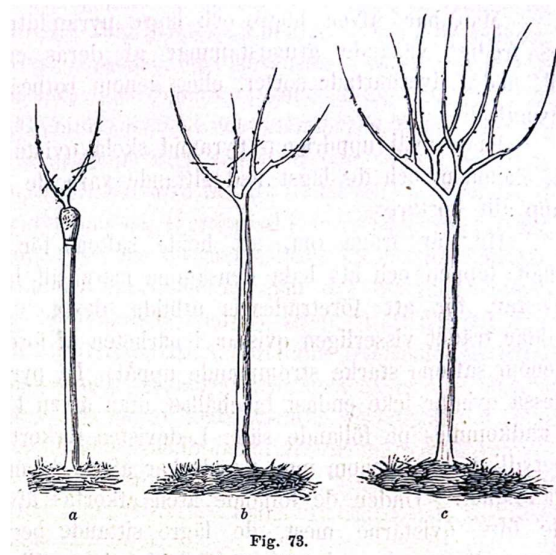
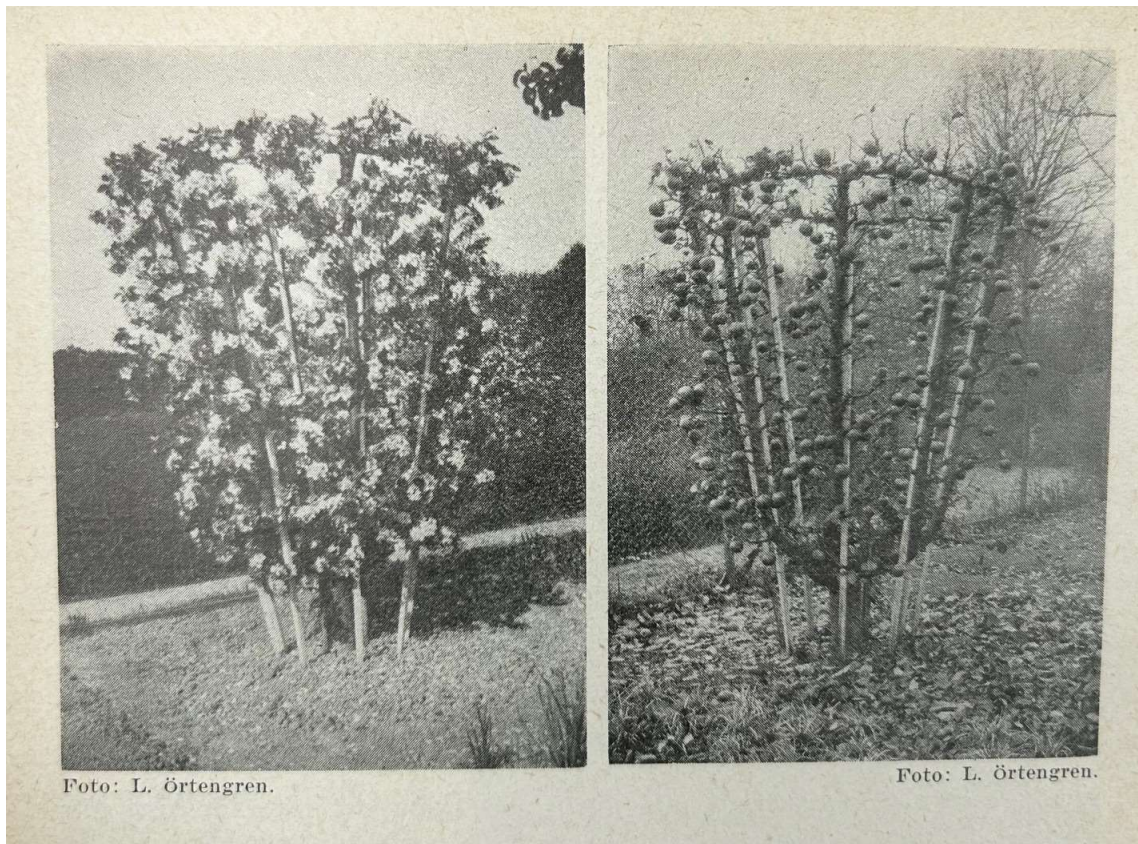
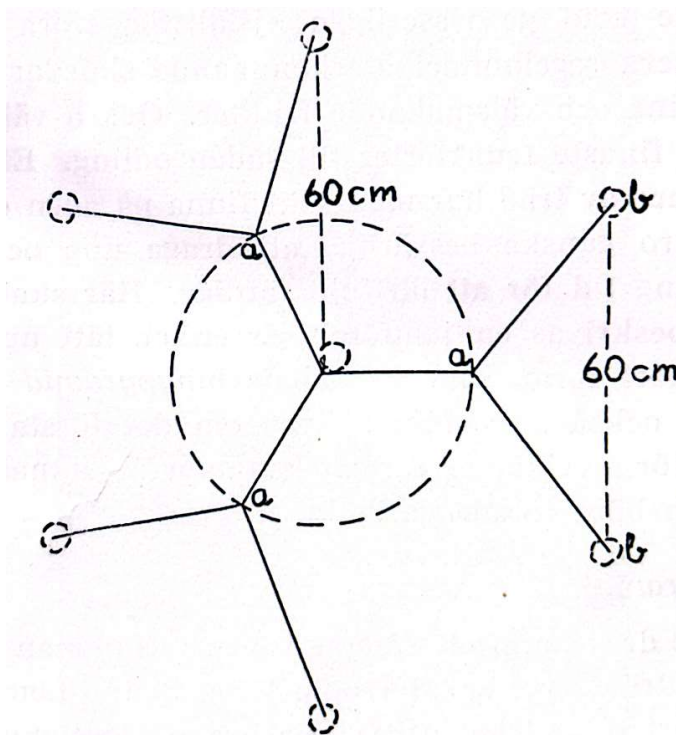

Illustration som visar exempel där förädlingspunkten högt på stammen utgör trädets stamhöjd. Utifrån förädlingen byggs trädets krona upp och benämns högstam. Skålförmiga träd ur Müller 1888, s. 103.

Bilaga 5.

Levande fruktorg, foto ur Sonesson 1927, s. 53.

Grundplan för uppbyggnad av vingpyramid, illustration ur Dahl 1948, s. 124.

Bilaga 6.

Korgform med många tillägsgrenar Dahl 1948 s, 64.

Äldre spolar från Alnarp. Foto ur Dahl 1948, s. 127.

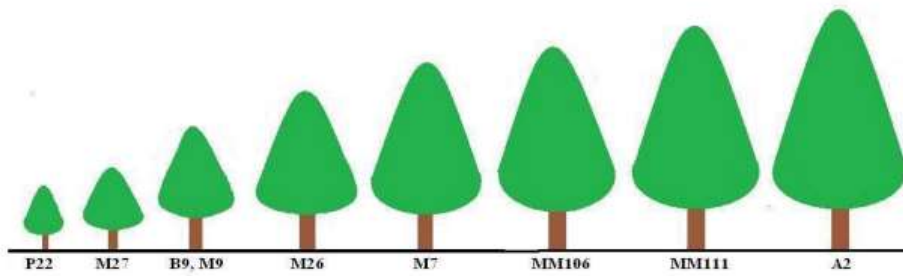

Lodräta fristående kordonger som utvecklas till spolform. Ålder av träden vid fotografering är 20 år. Ur Dahl 1948, s. 126.

Bilaga 7.

Miljöbild från Julita gård början av 1900-talet. Träden är beskurna i pyramidal form.
Ahklo 2023, s. 202.

Grundstammars tillväxt, illustration ur Tahir 2004, s. 55.